

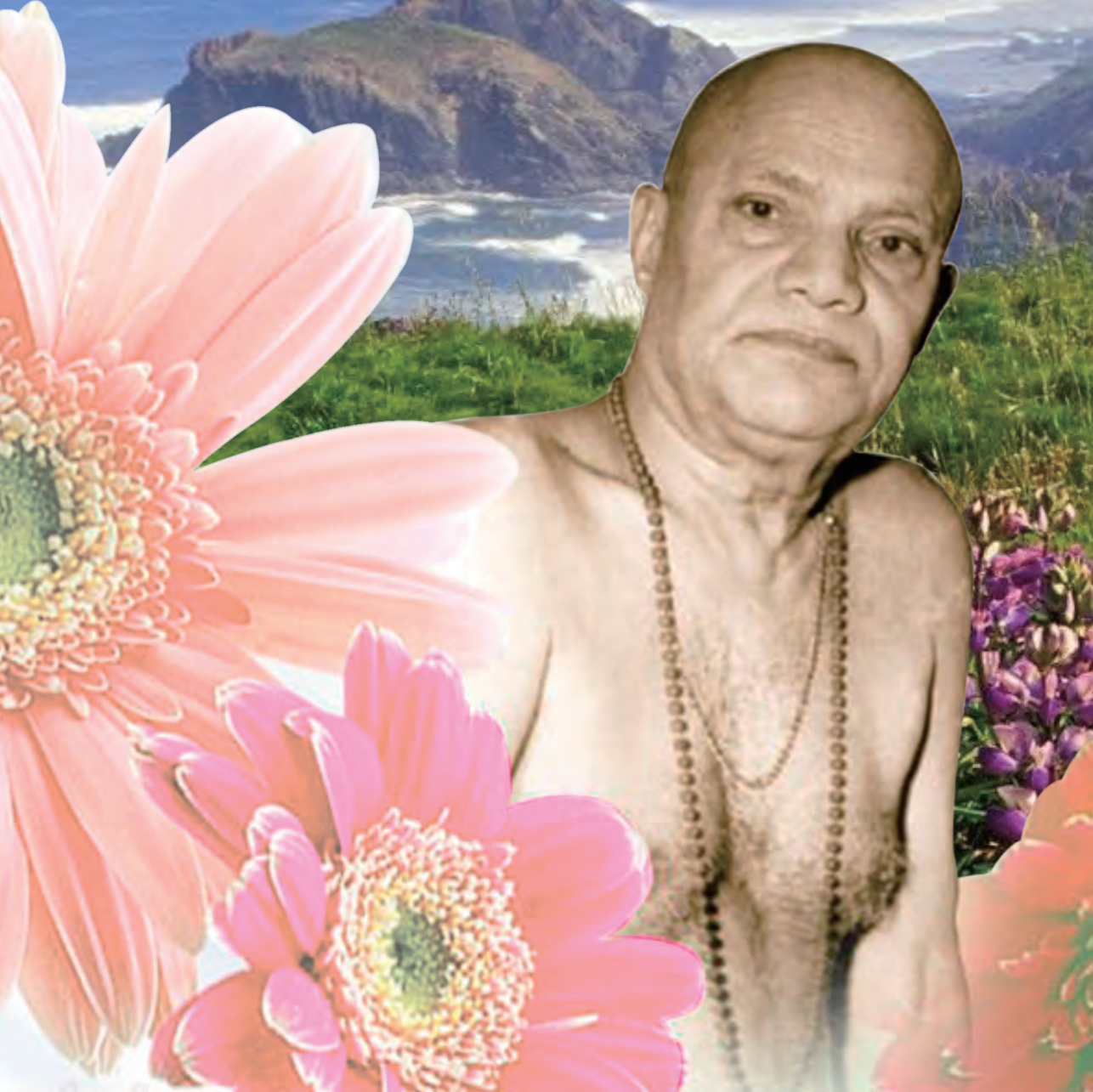
॥ हरि:ॐ ॥

हरि:ॐ आश्रम, नडियाद प्रकाशित

हरि:ॐ गुंजन

HARI:OM GUNJAN (Gujarati Bi-Monthly)

Year : 3 • Issue : 2 • 5th September, 2020 • Price : Rs. 10

સમર્પણાંજલિ

શ્રીપ્રભુપાદપદ્મે
(અનુષ્ટુપ)

હરિ વ્હાલો મને કેવો તે કહું હું કઈ રીતે ?
ઠાઠવેઠ બધી મારી હરિ શો કરતો જ છે !
બધી સંભાળ મારી હરિ શો લેતો સદા રહે !
જોઈતું કરતું જે જે હરિ આપ્યા કરે મને. ૧-૨

હરિને હું બધી વાત મારી જણાવતો રહું,
હરિથી ઇાનું ના રાખું, સાચો સગો હરિ જ શું !
હરિ વિના બીજો કોઈ મારો બેલી નથી જગે,
હરિને અળગો સૂઢેજે દિલથી ના કરું કશે. ૩-૪

મારો આધાર તો માત્ર હરિ શો એકલો જ છે !
હરિ વિના ન મારાથી શક્ય છે જીવવું જ તે,
જેમાં તેમાં હરિને હું આપ્યા મહત્ત્વ શો કરું !
હરિનો આશરો લે ને હરિનાં કામ હું કરું. ૫-૬

બધું જોતો રહે શો જે તે મારું હરિ જ તે !
એકલો હરિ તો માત્ર શો રખેવાળ મુજ છે !
હરિનું જે બતાવેલું પ્રેમથી સર્વ તે કરું,
આજ્ઞા હરિની ઉલ્લંઘી હું કદી પણ ના શકું. ૭-૮

હરિ મને નચાવે છે, કેવી કેવી રીતે જગે,
હરિ ક્હે તેમ વર્તું છું, આજ્ઞામાં તેની હું ખરે. ૯

પૂછ્યા વિના હરિને કેં મારાથી કશું થાય ના,
જેમાં સંમતિ પૂરી છે, હરિની તે જ થાય ત્યાં. ૧૦

ભૂલેચૂકે જરાયે કેં હરિને ના ભુલાય છે,
હરિ કેવો વસેલો છે, ઊંડે ઊંડે શું અંતરે ! ૧૧

થતું હરિકૃપાથી સૌ થાય તે ચરણે ધરું,
પાસે કશું ન રાખું છું, હરિને સોંપીને જીવું. ૧૨

હરિની દિલ ભક્તિ છે, સેવા હરિની ભાવથી
-થવા ઉમળકો કેવો છે ઊછળેલ દિલથી ! ૧૩

સંતોષ હરિને થાય, રાજી જેથી હરિ થતો,
એવાં સૌ કર્મનાં પુષ્પો હરિપદે ચઢાવતો. ૧૪

ઘડ્યો સદ્ગુરુએ ભાવે કેવો ! બનાવિયો મને
-મૂળના રૂપથી સાવ શો પલટાવિયો હૃદે. ૧૫

હરિ સર્વસ્વ મારું છે, હરિને અર્પવા સમું
-મારી કને કશું ના છે કે જે એને ધરી શકું. ૧૬

સ્કુરાવેલું કૃપાથી જે, પ્રેરાયેલું કૃપાથી જે
-લખાયેલું, ધરું છું આ સમર્પણાંજલિ પદે. ૧૭

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત - મોટા
તા. ૧૭-૨-૧૯૭૩

(“શ્રીસદ્ગુરુ’ ત્રીજી આ., પૃ. ૪-૫)

● વેબસાઇટ-ઈ-મેઇલ ●

www.harimashram.in
hariommota10@gmail.com

ટ્રસ્ટીમંડળ

શ્રી જિતેન્દ્રકુમાર જી. અમીન
શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ બી. રાવલ
શ્રી જોગેશભાઈ ડી. પટેલ
શ્રી પ્રણવભાઈ એસ. પટેલ
શ્રી કીર્તિભાઈ બી. પરમાર

લવાજમ દર

છૂટક નક્લ : રૂ. ૧૦/-
વાર્ષિક : રૂ. ૬૦/-
પાંચ વર્ષ માટે : રૂ. ૨૫૦/-
દસ વર્ષ માટે : રૂ. ૪૦૦/-

હરિ:ૐ ગુંજન અંગે

૧. ભેટની રકમ હરિ:ૐ આશ્રમના નામે મનીઓર્ડરથી કે ચેક / ડી.ડી. મારફતે આશ્રમના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

(ઈન્કમેટેક્સ એક્ટની કલમ-૮૦-જી(પ)ની નીચે ભેટની રકમ કરમુક્તિ પાત્ર છે.

૨. હરિ:ૐ આશ્રમ,
પો.બો.નં. ૭૪, નડિયાદ,
પીન કોડ : ૩૮૭૦૦૧.
મો. ૭૮૭૮૦૪૬૨૮૮

● પ્રકાશન સ્થળ ●

૮૮, પાયલ પાર્ક, સ્ટાર બજારની
બાજુમાં, સેટેલાઈટ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ પ્રકાશિત

હરિ:ૐ ગુંજન

'HARI:OM GUNJAN' (Gujarati Bi-monthly)

વર્ષ-૩, અંક-૨

સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦

પ્રભુને પળેપળનો સાથી કરો

દૃઢ સંકલ્પબળ ને ધૈર્ય સાધકના જીવનમાં શ્રીપ્રભુકૃપાથી હોવાં ઘણાં ઘણાં જરૂરનાં છે. સત્સંકલ્પની મદદ વડે કરીને નિશ્ચયબળને જીવતો કરીને, એને વધારતા રહેવાનું છે. પરંતુ કશું પણ આગ્રહ, મતાગ્રહના પરિણામે તો ન થવું ઘટે જેમાં ને તેમાં શ્રીપ્રભુની સ્મરણભાવના કાયમ જીવતી રહેવી ઘટે. એવો સતત એકધારો જીવતો પ્રયત્ન એની કૃપાથી હૃદયમાં બન્યાં કરવો ઘટે. આપણે તો એની પર સંપૂર્ણ ભરોસો, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ પ્રગટાવવાનાં છે. તો જ આપણાં મન, પ્રાણ ને અહં એનામાં દૃઢ ને સ્થિર થયા કરવાનાં છે તે નક્કી જાણજે. પ્રભુને જેમાં ને તેમાં બોલાવવાનું કરવું. એને પળેપળનો હૃદયનો જીવતો જાગતો બોલતો સાથી આપણે બનાવી દેવાનો રહે છે. આ બધું કંઈ કલ્પનાથી કરવાનું રહેતું નથી, કલ્પનાથી તેમ બની પણ ન શકે. એની પાછળ તો હૃદયનું નક્કર પ્રેરણાત્મક બળ કામે લાગેલું હોવું જોઈશે.

આવેગો કેમ જિતાય

પ્રાણ (આધારનું એક કરણ)ની ભૂમિકા જ્યાં સુધી જીવદશાની છે, ત્યાં સુધી ભક્તિનું સાચું સ્વરૂપ સાધક કદી પામી શકવાનો પણ નથી. તેથી પ્રાણની શુદ્ધિની પ્રથમ અનિવાર્ય જરૂર ઊભી થતી હોય છે. પ્રાણના સ્વરૂપમાં જે આવેશ, આવેગ, લાગણીઓ, ઊર્મિઓ આદિ છે, તે તો જીવ દશાનાં હોવાથી જીવ તે તે જે પળે ઊઠે કે જાગે તે તે પળે તેમાં જ ભેરવાઈ પડવાનો. તે પ્રમાણે જ વર્તવાનોને સમજવાનો. એટલે તેનાથી પર જવાની શક્તિ ક્યાંથી તે લાવી શકવાનો? સાધકની આધ્યાત્મિક ભૂખ જો ખરેખરીને સાચી હોય છે, ને જો તે બળવાન પણ હોય છે, તો અંતરમાંના પુરુષના તે તે કાળે સાવચેતીના સાદને તે સાંભળી પણ શકે છે, ને તેનો તે અમલ પણ કરતો હોય છે. બાકી તો પ્રાણનાં પોતાનાં આગ્રહીપણાં, આશા, ઈચ્છા, કામના વગેરે જીવ પર સવાર થયેલાં જ હોય છે.

તારી કઈ બહેનને ત્યાં પૂજ્ય શ્રી રવિશંકર મહારાજ પધારે છે? હું તો તારા જેવા સાધકોને જીવનવિકાસભાવે કેટકેટલું ઝંખું છું! જેના પરત્વે આશા હોય, તેઓ ઊંચે આવી શકે તે કાજે મને તો કેટકેટલું દિલ હોય! સંસારવહેવારથી કોઈ રીતે ગભરાવાની જરૂર નથી. ત્યાં તો મહાપરાક્રમી ને ભડવીરની પેઠે વર્તવાનું છે ને જીવવાનું છે.

“નિર્બળ કે બળ રામ.”

(‘જીવનસોપાન’ ત્રીજી આ., પૃ. ૧૮૬-૧૮૭, ૧૭૧-૧૭૨)

— પૂ. શ્રીમોટા

હરિ:ૐ ગુંજન

સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર, ૨૦૨૦

અનુક્રમણિકા

માનદ્વંત્રીશ્રી : રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

સંકલન : ડૉ. ચંપકભાઈ ર. મોદી
નડિયાદ.

- પમી તારીખે દ્વિમાસિક અંક પ્રગટ થાય છે.
- સરનામું બદલાયું હોય તો ગ્રાહક નંબર સાથે તાત્કાલિક હરિ:ૐ આશ્રમ, પો.બો. નં. ૭૪, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ને લેખિત જાણ કરશો.

સાઘક-લેખકોને નિમંત્રણ

પૂ. શ્રીમોટાના સાઘકો-ભાવકોને તથા અન્ય લેખકો-કવિઓએ 'હરિ:ૐ ગુંજન' દ્વિમાસિક સામયિક માટે તેમનું સાહિત્ય કાગળની એક બાજુ સુવાચ્ય હસ્તાક્ષરે હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદને મોકલી આપવું. અનુકૂળતાએ મુદ્રિત કરવામાં આવશે.

❀ લખાણ અંગે ❀

- શ્રીમોટાનાં સાહિત્ય વિષયક
- શ્રીમોટાનાં જીવન વિષયક
- પોતાના મૌન-સાધનાના અનુભવો
- કાવ્ય, નિબંધ, વાર્તા કે સંવાદ સ્વરૂપે સ્વચ્છ અને સુવાચ્ય સાહિત્ય મોકલવું.
- નડિયાદ આશ્રમની પ્રવૃત્તિવિષયક માહિતી યોગ્ય સમયે સામયિકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે.
- દ્વિમાસિક સામયિકમાં પ્રસિદ્ધ થતાં લેખ લેખકના પોતાના અંગત વિચારો છે.

મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા.લિ.
સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ, કાંકરિયા રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨

ક્રમ	વિષય		પૃષ્ઠ
૧.	'મોટા' અને 'સ્વજન'	પૂ. શ્રીમોટા	૫
૨.	માંઘલાને જગાડે એ જ સાચી કેળવણી	પ્રો. કાર્તિકેય અ. ભટ્ટ	૧૪
૩.	શ્રીગુરુચરણમહિમા	પૂ. શ્રીમોટા	૧૭
૪.	કૃપા પ્રસાદ	સરોજબહેન કાંટાવાળા	૧૯
૫.	શરણાગતિ	પૂ. શ્રીમોટા	૨૨
૬.	સનમનું તત્ત્વ	પૂ. શ્રીમોટા	૨૩
૭.	નિ:સ્વાર્થ પ્રેમી	શ્રી બાબુ સરકાર	૨૪
૮.	મોટાચરણે : આંતરપ્રવેશ	કાર્તિકેય અ. ભટ્ટ	૨૫

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

પૂ. શ્રીમોટાના અવતરણ દિન ઉત્સવ વિષયક

(ભાદરવા વદ ચોથ, ૪-૯-૨૦૨૦ ને શુક્રવાર)

રવિવાર તા. ૬-૯-૨૦૨૦ના રોજ પૂ. શ્રીમોટાનો ૧૨૩મો અવતરણ દિનનો ઉત્સવ હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ દ્વારા સર્વેશ્રી મૃદુલાબેન માણેકલાલ મુખી અને તેઓના નાના બેન ભારતીબેન માણેકલાલ મુખીના યજમાનપદે ઉજવવાનો હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ, પરંતુ હાલની કોરોના વાઈરસ (કોવિડ-૧૯)ની મહામારીને કારણે યોજી શકાય તેમ નથી જેથી ઉક્ત પ્રવર્તમાન સંજોગોને કારણે સદરહુ ઉત્સવ હાલમાં મોકુફ રાખવામાં આવે છે. જે હવે પછી ઉત્સવની ઉજવણી થઈ શકે તેમ હશે તો તેની જાહેરાત અગાઉથી કરવામાં આવશે જેની નોંધ લેવા આગ્રહભરી વિનંતી.

વિજયાદશમી (ધજારોહણ) દશેરા

તા. ૨૫-૧૦-૨૦૨૦ ને રવિવારના રોજ ધજારોહણનો જાહેર કાર્યક્રમ હાલની કોરોના વાઈરસ (કોવિડ-૧૯) મહામારીની પરિસ્થિતિને લક્ષમાં રાખીને બંધ રાખવામાં આવેલ છે.

- ટ્રસ્ટીમંડળ

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

આ જીવ માટે જે પ્રેમની ઊર્મિ ઊઠે છે તેનો જો સાધનાની પ્રગતિમાં ઉપયોગ ન થઈ શકતો હોય તો તેવી ઊર્મિ સાબુના ફીણના પરપોટા જેવી જ ગણાય ને ? પ્રેમોર્મિ તો શક્તિ છે તે આપણું ઉત્તમ સાધન છે. આ જીવ પરત્વેની તમારામાં પ્રકટતી પ્રેમની ઊર્મિને શક્તિ રૂપ સમજીને કૃપા કરીને તેનો ઉપયોગ કરવાનું લક્ષમાં લેવાનું છે.

તમે જે લાગણી આ જીવ પરત્વે રાખો છો તે 'મોટા'ને નામે ઓળખાવાતી વ્યક્તિ પરત્વે નહિ, પરંતુ તેમાં જે 'ચેતનભાવ' પ્રગટેલો છે તે ભાવ પરત્વે, અને તે ભાવના આવિર્ભાવ પરત્વે તે લાગણી રાખો છો. તેથી દિલમાં એવા ભાવની ભાવનાને દઢાવવાને સચેતન થવું. આટલો બધો ભાવ રાખો છો, તેમ છતાં આ આ જીવ કેવો નિષ્કર છે ? તમને પ્રસન્ન પણ રાખી શકતો નથી.

આ માર્ગમાં "Thus far & no further" "બસ આટલેથી જ અટકવાનું ને આગળ કશું નથી" એવું નથી.

મારા જેવા છેક અભાણને, કોઈ એક અજાણ્યે ઠેકાણે પડેલાને તથા જેને કોઈ જાણતું નથી એવા ગરીબને, તમે બધાં સ્વજનો પ્રેમભાવે ન્યોછાવર કરી દો છો, એ મારે મન તો પ્રત્યક્ષ પ્રભુકૃપા જ છે. બાકી જો હું વિચાર કરું તો મારી કને છે શું ? આજે લોકો જેની કને કંઈક પ્રતિષ્ઠા હોય, કંઈક પ્રતિભા, કંઈક લક્ષ્મી, કંઈક સત્તા, કંઈક વૈભવ, કંઈક આંજી દે તેવી તેજસ્વિતા, ને એવી કંઈ સ્નિગ્ધ વાકુકશળતા, કંઈક સાક્ષરપણું હોય એવાને જાણે ને ઓળખે ખરું. આમાનું મારી કને કશુંય નથી. મારો વેપાર તો સ્વજનોની પ્રેમભાવના અને જીવનની કદરભાવના ફરજ પર જ નભી શકે. એના વિના હું તો સાવ દેવાળીઓ છું. સાવ નરાતર ભિખારી, પ્રભુનાં આપેલાં મારા

સ્વજનોએ પ્રેમભાવની ખોટ પડવા દીધી નથી. તેમ છતાં હૃદયમાં અસંતોષની જવાળા આજે જે ધગધગે છે, ને તેમાંથી જે વેદના પ્રગટે છે, તેનાથી હું બળ્યોઝળ્યો રહું છું.

સ્વજનનાં દિલને જીવનમાં ધ્યેય અંગેની જવાળામુખી સમી ઝંખના જાગે એ જ મારા જીવનની ફળીભૂત થયા વિનાની મહત્વાકાંક્ષા છે. એને કાજે જ મારું જીવન ટકી રહેલું છે. એને કાજે બીજા કેટલાય જીવન જીવવાનાં હશે તોય તે મને મુબારક છે. તેને ફળીભૂત કરવા માટે અગ્નિપરીક્ષામાંથી કે નર્કગારમાંથી કે ગમે તેવા આકરા ને આડાઅવળા સંજોગોમાંથી આબરૂ કે બેઆબરૂપણામાંથી પસાર થવું પડે તોય તે બધું પ્રભુકૃપાથી ગનીમત હશે, જોકે એ પ્રયંડ અસંતોષ જ મારા ભાગ્યાતૂટ્યા જીવનનો જીવન કાજેનો આધાર છે. એ છે એટલા કાજે તો જીવનની ધન્યતા છે. જીવનને સાથે થયાનું કરવાનું, પ્રભુકૃપાથી જોકે થવાનું હો ત્યારે ભલે હો, કિન્તુ મારા જેવાના જીવનનું તે અભાગ્યાપણું ને તેટલું વાંઝિયાપણું છે તે કેટલું સાલતું હોય ને ખૂંચતું હોય એ તો જે જીવ તેવી દશામાં હોય તેને એકલાને જ તેવી ભાવનાનું શૂળ કેવું હોય એની સમજણ પડે. મારું વાંઝિયાપણું એ પરમકૃપાળુ શ્રીભગવાનની મંગળમય કૃપાનું જ પરિણામ છે. એ મારા જીવનનું પરમસદ્ભાગ્ય છે, એમ પણ હું અનુભવું છું. જગતમાં સ્થૂળ વાંઝિયાપણું એ કદાચ કલંકરૂપી કોઈને લાગે, જ્યારે મારે મન આવું વાંઝિયાપણું એ તો આ જીવ નાં ભાગ્યના સૂર્યોદયનો પ્રાતઃકાળ છે. એનું વાંઝિયાપણું રાખવું એ તમે બધાં પ્રભુકૃપાથી મળેલા, સ્વજનોના હાથમાં છે. પ્રભુકૃપાથી તમોને મળેલા સ્થૂળ ઐશ્વર્યનો મારે ખપ નથી. જીવનનું ઐશ્વર્ય પણ અનેક પ્રકારનું હોય છે. તે બધાં ઐશ્વર્યોનાં, જીવનના

આધ્યાત્મિક જીવનનું જે ઐશ્વર્ય છે, તેના આગળ બીજા ઐશ્વર્યો સાવ ઝાંખા પડી જાય તેવાં હોય છે. બધાં સ્વજનોનાં એવાં ઐશ્વર્યવંત જીવન બને એ જ મારે તો જોવું છે. ત્યાં સુધી ભલેને લાખો જન્મ લેવાના આવે, તોય તે પ્રભુપ્રસાદી જ હશે.

જે જેવા ભાવે ને જે રીતે પ્રભુકૃપાળું શ્રીભગવાનને મનહૃદયથી ભજે છે, તેનું તે ભાવે ને તે રીતે શ્રીભગવાન પોતે યોગક્ષેમ વહન કરે છે. એવો ભગવાનનો સાક્ષાત કોલ છે. એ જો આપણા મનહૃદયમાં પૂરું ઊગી જાય તો ચેતનને છતું થતાં વાર ન લાગે. તો તે બાબતમાં તમે બધાં મળેલાં કૃપા કરશોજી.

જે જે સ્વજનો જીવનવિકાસના હેતુ અર્થે આપમેળે મારી કને આવેલાં છે, તેમને મારી પ્રાર્થના છે કે, કૃપા કરીને મને તમારા વર્તનથી સંતોષ થાય એવું જીવતું જાગતું ભાન પ્રગટાવતાં રહેજો - જીવનમાં યદ્વાતદ્વા જીવીને જો પછી તમે મારી આગળ ભગવાનની કૃપાનું નામ લેશો, તો હું કદીપણ સહી લઈશ નહીં. સ્વજનોનાં વર્તનને સહેવાની પણ અમુક મર્યાદા છે. તમારે જો યોગ્ય રીતે ન વર્તવું હોય તો ભગવાનની કૃપાનું નામ મૂકી દેજો એ કંઈ રેઢી પડી નથી. જગત-વહેવારમાં પણ જો આપણે કોઈને રીઝવવું હોય છે તો તે જે રીતે પ્રસન્ન થાય, તેમ આપણે વર્તવાનું કરીએ છીએ. તેવી રીતે ભગવાનને રુચે તેવું વર્તન ને જીવન પ્રગટાવવાનું કરી શકીએ, તો જ આપણે મળવાનો અર્થ છે. અનાસક્તિ, નિર્મમત્વ, નિષ્કામ, નિર્મોહ, નિરાગ્રહ, નિરહંકાર વગેરે સંસાર વહેવારનાં કર્મ કરતાં કરતાં જીવનમાં જો પ્રગટાવતા રહીએ તો તે પ્રભુને રુચે તેવી હકીકત છે.

કૃપા કરીને તમને બધાંને પ્રાર્થના છે કે જીવનમાં વ્યવસ્થિતિ પ્રગટાવો, જે જે કર્મ મળેલું છે તેમાં જો વ્યવસ્થા, ખંત, ઉત્સાહ, હિંમત, સાહસ, ધીરજ, સહનશક્તિ વગેરે વગેરે પ્રગટાવવાનું આપણાથી

નહિ બની શક્યું તો જીવનવિકાસના ક્ષેત્રમાં આપણે બીજું બળ ક્યાંથી પ્રગટાવી શકવાના છીએ ? માટે કૃપા કરીને જો મળ્યા છો, તો મળ્યાની સાર્થકતા થાય તેનું ભાન પ્રગટાવજો. (*'જીવનદર્શન' પ્રસ્તાવના*)

પ્રભુકૃપાથી આ જીવ તો મળેલાં સ્વજનોને કેળવવા ને ઘડવાને માટે અનેક રીતે મથતો હોય છે, અને મળેલાં સ્વજન પર પ્રેમ પણ કરતો હોય છે. જીવનને ઘડવાને કાજે સ્વજનનાં તાલાવેલી યુક્ત તત્પરતા અને ઝંખના જ્યારે તે જોતો નથી, અથવા તો અનુભવતો નથી, ત્યારે તેના સંતાપનો પાર હોતો નથી. તે બધાં સ્વજન તેની કને આપમેળે તેની પોતાની સ્વયંમંજૂરીથી આવેલાં છે. તે કોઈને બોલાવવા ગયો નથી તેમ છતાં તે સ્વજનોમાં તેમના જીવનના હેતુનું ભાન તેમનાથી થતાં રહેતાં કર્મમાં પ્રગટેલું મારાથી જોવાતું નથી અને કર્મને માત્ર ઉડ્ડૂડિયા રીતે કરાતાં જોઈને મને કેટલો ત્રાસ થતો હશે તેની સમજણ ભાગ્યે જ કોઈ સ્વજનને પડે છે. જો જીવન કેળવવાને અર્થે મળ્યાં છો, આવ્યાં છો તો તેનું ભાન હવે પ્રગટાવો. તમે મને જે ભાવથી સ્વીકાર્યો છે તે ભાવનું દિલમાં દિલથી જીવતું જાગતું અનુસંધાન ન રાખો ને યદ્વાતદ્વા વર્તો પછી તમારા પર મને કેટલકેટલી ઝાળ ઊઠે, તે કૃપા કરીને તમે સમજો એવી મારી તમને પ્રાર્થના છે. સ્વજનના પ્રેમભાવને આ જીવનું હું તો અણમોલું સાધન ગણું છું. એ મારે દિલ પ્રભુની અણમોલ પ્રસાદી છે. અને એવી પ્રસાદીને મારી છાતીએ, આંખે, કપાળે ને કંઠે લગાડું છું - જેમ ભક્ત ભગવાનનું ચરણામૃત લીધા કરે છે તેમ. (*'જીવનદર્શન' દ્વિ.આ., પૃ. ૬૯*)

બાકી હું પોતે સદ્ગુરુ છું અથવા એ રીતે તમે બધાં મને સ્વીકારો એવું કદી કહેલું પણ નથી ને કહેતો પણ નથી.

ભગવાનનું નામ-સ્મરણ એ તો એક સરળ સાધન છે; તે પણ હજી સુધી કોઈથી યોગ્ય રીતે બની

શકતું નથી; અને આપણે તો નીકળ્યાં છીએ હિમાલયનો પહાડ ચડવા ! આપણે બાથ ભરવી છે તો આકાશને અને એક નાનકડી બે ફૂટની જગાને તો બાથ ભરી શકાતી નથી ! મને તો આપણાં બધાંના ફતવા જોઈને દિલમાં એક પ્રકારની ઘણી દિલગીરી થાય છે. માણસોને કંઈ કશું કરવું નથી ને ખાલી કશુંક મહત્ત્વ મેળવવાનાં ફાંફાં મારવા છે ! તે છતાં પોતાને ડોંશિયાર ગણવાની તુમાખી રાખવી છે. અનેક પ્રકારનાં ફાંકા રાખવા છે ને અહમ્ તો હિમાલય કરતાંય મોટું રાખ્યા કરવું છે ! આવી બધી હકીકત હું સ્વજનના દિલમાં જોઉં છું. કોઈને જીવનની ખરેખરી પડી હોય એવું હું અનુભવી શકતો નથી. ‘જીવન’, ‘જીવન’ની ખાલી બૂમો પાડવાથી તે કદી પણ પામી શકવાનું નથી. જીવન પામવાને માટે તો ભારે તપશ્ચર્યાની જરૂર છે. તેવો તપ કરવાનો ઉમળકો કોઈ સ્વજનના દિલમાં હું નિહાળી શકતો નથી.

ત્યારે ભલા ! તમે બધાં નીકળ્યાં હતાં શું કરવા ? કોણે તમને બોલાવ્યા હતાં ? અને જો તમે તમારી મેળે આવ્યાં છો, તો જે કામ કરવાને માટે આવ્યાં હો તેને માટે સાવધ થાઓ. જીવન-વિકાસ તો માગી લે છે, આક્રામાં આકરો, ઊંચામાં ઊંચી કોટિનો પ્રયંડ પુરુષાર્થ, જીવન-વિકાસ એ કાંઈ રસ્તામાં પડેલું અથડાતું-અફળાતું કોઈ ફૂલ નથી કે નીચા વળીને લઈ લઈએ. એ તો મળતા જેવું લાગે ત્યારે પણ પાછું ઊડીને આવે કેવી ભભકદાર રીતે આકર્ષણ પમાડીને આપણને આકર્ષ્યા કરતું હોય છે ! આવા પ્રકારનો જીવન-વિકાસ પામવાને માટે વણનોંતર્યા તમે બધાં મારી પાસે આવ્યા છો ને જીવનનો ઘાટ ઘડવાનો અધિકાર તમે બધાએ પ્રેમથી મને સોંપ્યો છે. ઘાટ કેમ કરીને યોગ્ય રીતે ઘડી શકાય તેનો નિર્ણય તો પ્રભુકૃપાથી મારે કરવાનો હોય. અનેક વેળા મેં જાતે ખાતરી કરીકરીને અનુભવ્યું છે કે જીવન-વિકાસને માટે આમ કરવાની કે તેમ કરવાની કોઈ જીવને

સૂચના કરી હોય, તેમાં પણ તેવા કોઈ જીવે પ્રેમભક્તિથી અને દિલના ઉમળકાથી કોઈ જાતનાં વલણો જન્મવા દીધા વિના તેને ઉમળકાથી સ્વીકારી લીધું હોય, એવું હજી સુધી અનુભવવામાં આવ્યું નથી. આવી હકીકત એ જરૂર જીવનની કમનસીબી છે.

આપણી ખરેખરી તૈયારી પ્રકટેલી નહિ હોવા છતાં મનની તુમાખી અને તરંગો નિહાળતાં આપણો જીવ કેવો પામર છે; પોતાને થવું છે કંઈક, પણ કરવું નથી કંઈજ, એવી આપણી દશા છે-એમ જોઈને ઘણો ખેદ થાય છે. માનવી પોતાને અમુક કરવું છે એમ કહે છે ખરો; પરંતુ તેમ કરવામાં પણ તેનું દિલ પ્રકટેલું પ્રભુકૃપાથી હું જોઈ શકતો નથી. પોતાને થવું છે તો સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ. તેમ છતાં દુર્ગંધથી ભરેલા એવા કાદવકીચડમાં અવારનવાર રગદોળાયા કરે છે ને વળી પાછું તે પોતે સ્વચ્છ હોવાનું ગુમાન ધરાવે છે. આ બધું જ્યારે પ્રભુકૃપાથી નિરખાય છે ત્યારે મને મારા ગુરુ મહારાજ યાદ આવે છે. તેમણે મને કૃપા કરીને દંડો આપવાનું કર્યું હતું, પરંતુ મેં મૂર્ખાએ તે સ્વીકાર્યો જ નહિ. પોતે જરૂર સાચા હતા અને હું પોતે તે ન સ્વીકારવામાં ખોટો હતો. તે દંડો પ્રભુકૃપાથી જો મારી પાસે હોત તો મળેલાની તુમાખીને દંડા મારી મારીને વિખેરી શકાત, પરંતુ આવા પ્રકારની જુદા પ્રકારની તુમાખી તોડવાને માટે દંડો એકલો બસ નથી. નકામા નકામા મારી પાસે કોઈ ન આવત એ પણ ઉત્તમ થાત. આ તો લોક આવ્યા છે પોતાની મેળે, કરવું તો કશું નથી ! પોતાના મનાદિકરણને પાંશરાં કરવાનું તો નેવે મૂક્યું છે ! તેના કરતાં યે તેમનાથી કરી વિશેષમાં વિશેષ જે ત્રાસ મને થાય છે, તે તો બધાં સ્વજન તેમના મનાદિકરણને બગાડતાં રહે છે તેથી અનેક પ્રકારના મળ, વિક્ષેપ અને આવરણને હઠાવવાનાં છે. ત્યાં તેઓ તેમાં ઉમેરો જ કરતાં રહે છે ! કોઈનામાં કોઈક સમજણ, માન્યતા, મતાગ્રહ વગેરે વગેરે કંઈક મોળું

પડવાનું થાય, ત્યાં તેને ઠેકાણે બીજા પ્રકારનું એવું પ્રગટે છે કે તેની પકડ પાછી જામતી જાય છે. જૂનું જાય અને નવું આવે ને તે પણ ઘર કરી ન બેસે તેની પણ ઘણી કાળજી રાખવાની હોય છે.

સ્વજનનાં મનાદિકરણની રમત પ્રભુકૃપાથી જ્યારે જ્યારે નજર સમક્ષ પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેમાં નથી જોઈ શકતો દિલનો થનગનતો પ્રેમભાવ કે નથી જોઈ શકતો કોઈ પ્રકારની નિર્ણયશક્તિ કે નથી પરખાતી જીવનને ઉન્નત કરવાની સાચી ધગશ. આવું બધું મારાથી સહેવાતું નથી. આ તો જાણે કે તમે મને સુખ આપવાને બદલે ભારે ત્રાસ આપી રહ્યાં છો. ને પાછું તેનું પણ તમને ભાન હોતું નથી કે થતું નથી. આપણે પોતાની મેળે થઈને કોઈકને સદ્ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા તો તે સદ્ગુરુને આપણા વર્તનથી કરી, આપણી ભાવનાથી કરી, તેને પૂર્ણ સંતોષ આપવાનો આપણો ધર્મ છે પણ તે તો બધું ક્યાંય ઊડી જતું હોય છે. હજી તો જીવનને ઊંચે માર્ગે લઈ જવું છે, એમ આપણે બોલીએ છીએ પણ લોકના રાગદ્વેષ હજી તો પૂરેપૂરા મોળા પડેલા હું અનુભવી શકતો નથી. ત્યાં મારે કરવું શું ? જડ જેવા પથ્થરની સાથે માથું અફાળતાં આપણને પોતાને જ માથામાં વાગવાનું છે, તેના જેવી આ હકીકત છે. (*જીવનદર્શન* પૃ. ૧૪૯)

ખાલી ખાલી તુક્કા કરવાથી જીવનને કદી પામી શકાતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એનાથી તો જીવન વેડફાઈ જતું હોય છે. ઉચ્ચ આદર્શ રાખીને તે પરત્વેના એક ડગલાને માટે પણ જો ઉમળકાથી આપણા દિલમાં ન્યોછાવર થઈ જવાની ભાવનાનું થનગનાટ કરતું નૃત્ય પ્રકટે તો જ આપણાથી કંઈક થઈ શકવાનું છે તેવું મને જરૂર લાગે છે. સૂર્ય ઊગવાનો થાય છે, ત્યારે સૂર્યની પ્રભાનાં દર્શન થયા વિના રહેતાં નથી, તેવી રીતે મહાભિનિષ્ક્રમણ કરવાનું હોય કે થવાનું હોય તો તેની પૂર્વ તૈયારી રૂપે આપણાથી જે કંઈ પગરણ મંડાતાં હોય તેમાં તેનું વક્તવ્ય પ્રકટેલું

જો અનુભવી શકાય તો જ સમજવું કે આપણા મનની સાચી ધગશ જીવનને ઉન્નયન કરવામાં પ્રગટેલી છે... આપણાથી ભરાતા નાનામાં નાના ડગલામાંથી આપણને પરખાઈ આવવું ઘટે કે તે ડગલું ભરવામાં આપણે મનાદિકરણની સ્થિતિ કેવી કેવી પ્રગટેલી રહે છે. તેવી તેવી તે તે પળનું માપ કાઢવાનું શીખો. જો આમ આપણે નહિ કરતા રહીએ તો આપણે પૂરો ભવાડો કરીશું. આ માર્ગ કંઈ હાંસીખેલ નથી. તે આપણે હવે કેવી કેવી રમત રમીએ છીએ, તેનું પણ પૂરેપૂરું ભાન ન જાગી શકતું હોય તો આપણે પોતાને જ છેતરી રહ્યાં છીએ તે નક્કી પ્રમાણવું. આપણે તો સુગંધીદાર ફૂલોની સુવાસ પળેપળ લેવાનું કરવું છે, અને અનેક પ્રકારની દુર્ગંધ પ્રકટે એવા મનાદિકરણના ખેલોમાં હજી તો આપણે અટવાઈ પડીએ છીએ.

પ્રભુકૃપાથી તમે જો મારાં ખરેખરાં સ્વજન હો તો, મારા આવા દિલના બળતા ઝળતા બળાપાને કૃપા કરીને નીરખવાનું કરો. તેથી પણ જો તમે ચેતવાનું કરી શકો તો તે ભારે કૃપા થશે. આપણે જ્યાં જેમ જવું છે, ત્યાં તેમ જવાની તૈયારી ન કરી શકીએ, તૈયારી કરવાને બદલે આપણાથી નીચું જવાતું હોય, ને તેવું નીચું જવામાં પણ આપણને એવી રીતે નીચે ગયા કરવાની સભાનતા પણ ન પ્રકટતી હોય અને ત્યાં યુદ્ધ આપવાનું આપણાથી ન બનતું હોય, ત્યારે મારે આપણી જીવન પરત્વેની ભાવનાને કેવી રીતે સમજવી તે મને સમજાતું નથી. પ્રત્યક્ષ લક્ષણ વિના કંઈ પણ મારાથી માની શકાતું નથી. માટે કૃપા કરીને ઊઠો ! જાગૃત બનો ! જાગીને ટટ્ટાર થાઓ ! ટટ્ટાર થઈને કટિબદ્ધ થઈ, વિચાર, વૃત્તિ અને વલણની સામે ભારેમાં ભારે સંગ્રામ પ્રકટાવો. જીવનસાધનાના સંગ્રામ એ તો ખાંડાની ધારે ખેલવાના છે. અને એ માગી લે છે ભારેમાં ભારે પુરુષાતન. એ પુરુષાતનનો ઉત્સાહ અનંત પ્રકારનો અને અનંત બળ-શક્તિનો છે. એમાં હવાતિયાં માર્યે કશું પ્રકટી શકે તેવું નથી.

મારે તમને બધાંને ગભરાવવા નથી, પરંતુ જે સાચું છે તે જ કહેવું છે. આપણે જે કરવાને માટે પ્રભુકૃપાથી મળેલાં છીએ, તે કરવાને માટે તમે જો સભાનતા ન જગાડી શકતાં હો, અને તેમાં તમારા હિંમત, ઉત્સાહ, કાળજી, ખંત અને ચીવટાઈ ન દાખવી શકતાં હો, અને તેવી તમારા દિલની ખેવના તમારામાં હોય જ નહિ તો આપણે તે નેવે મૂકી દેવું તેમાં સાચી પ્રામાણિકતા છે, અને આપણે તે માર્ગના સ્વજન તરીકે નહિ, પરંતુ જેમ સામાન્ય પ્રકારનાં બીજાં માનવીઓ પ્રભુકૃપાથી મને મળે છે, કરે છે તેમ તેવા એક સામાન્ય માનવી તરીકે રહીએ, તે આપણે માટે તેવી સ્થિતિમાં વધારે યોગ્ય છે.

મારે તો પ્રભુકૃપાથી જે હેતુ માટે જે જે મળેલાં છે, તેમને તેમને અનેક રીતે આમ ને તેમ ઊલટાંસૂલટાં ફેરવાવીને પણ હાલતાં કરવાનાં છે. ઊલટપલટ થયા વિના જમીનમાં બી કદી પણ વાવી શકાતું નથી. સદ્ગુરુ પરત્વેની દિલમાં દિલની પ્રેમભક્તિ પ્રકટયા વિના અને તેવી પ્રેમભક્તિની તાદાત્મ્યતા પ્રકટયા વિના સદ્ગુરુ પણ આપણામાં જીવનવિકાસની ભાવનાનું બીજ વાવી શકતાં નથી. સદ્ગુરુની તો આપવાની ને બી રોપવાની સલાહ સહજ તત્પરતાયુક્ત તાલાવેલી જ હોય છે. તેવી તાલાવેલીમાં નિરંતરતા પણ પ્રકટેલી જ હોય છે. પણ તે શું કરે, બિચારો ! એની પણ કેવી કેવી લાચારી છે, એ કોણ સમજી શકે ? હું તો પ્રભુકૃપાથી પ્રકટેલા આત્મનિર્ધારથી જરૂર કહી શકું છું કે કોઈ પણ સ્વજન જીવનવિકાસ પરત્વેની ખરેખરી જવાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પ્રકટાવીને પોતાના આધારને પ્રપત્તિયોગને યોગ્ય શરણાગતિની સ્થિતિમાં પ્રકટાવી જુએ અને પછીથી તેને સદ્ગુરુની કેટલી ને કેવી મદદ મળે છે, તે પોતે જ અનુભવી લે. હજી આપણે તો સાધનાની ભાવનાના પ્રકારનું કશું મંડાણ તો કર્યું નથી, ને ઉપરથી સદ્ગુરુને ગોદા માર્યા કરવા છે, તે

ક્યાંની વાત ! સંસારવ્યવહારમાં આપણને મળેલાં કોઈને જો આપણે નકામા ગોદા મારીશું તો તે સહન કરશે કે ? અને શું તેવા પ્રકારના વર્તનનું પરિણામ નહિ પ્રકટે કે ? ('જીવનદર્શન' દિ.આ., પૃ. ૧૫૨થી ૧૫૫)

સદ્ગુરુ પણ તેવી રીતે બધું સહન કરી લેશે તેવું કૃપા કરીને કદી માનશો જ નહિ. આપણે તેના પર કરેલું દોષારોપણ આપણને પોતાને જ વિશેષ હેરાન કરનારું થઈ પડવાનું છે એ પણ નક્કર હકીકત છે. આપણે તેના વિશે જે જે અન્યથાપણે વિચારતા હોઈશું, તેવું તેવું ને તેવી રીતે સ્વીકારી લેતો નથી, એટલે તેના પરત્વે જાગેલી આપણી વૃત્તિઓ તેની કનેથી પાછી ફરીને આપણા પોતાનામાં જ પાછી પ્રવેશે છે. આમ દ્વિગુણિત, ત્રિગુણિત થઈને તેનું જોશ વિશેષપણે પકડી શકે એવી ઊંધા પ્રકારની શક્યતાને આપણે પોતે જ કરીને જન્માવતા હોઈએ છીએ. તેનું ભાન પ્રગટાવવાને તમારા પરત્વેની પ્રેમભાવનાથી પ્રેરાઈને આ લખું છું.

પ્રભુકૃપાથી મેં સંપૂર્ણ હોવાનો દાવો કદી કર્યો નથી. પરંતુ તમે મને તમારી પોતાની મેળે સદ્ગુરુ તરીકે ઠેરવ્યો; તો પછી તેના પરત્વેની તમારી ભાવનાનું વર્તન જો નવર્તી શકાય, તો તેવાં સ્વજનની સદ્ગુરુ પરત્વેની ભાવનાનું બીજું કયું લક્ષણ પારખવું કે જેથી તેની સાચી સમજણ પડી શકે ? આ લખ્યું છે એક વ્યક્તિને, પણ તે બધાં સ્વજનોને લાગુ પડે છે. જીવન પરત્વેનું દૃષ્ટિબિંદુ સાચી રીતે કેળવાય અને તે તરફ સ્વજનોનું લક્ષ પ્રેરાય એવી મારી ધગધગતી તમન્નાને તમે બધાં જો પ્રેમભક્તિથી સ્વીકારવાનું કરી શકો તો હાલનું જીવન, વેગ અને ગતિ બંને પકડી લે અરે ! એટલું યે જવા દો; પરંતુ તમે મને તમારા દિલનું એક સાચેસાચું ખરેખરું સ્વજન ગણતાં હો, અને અહીં પ્રેમના ભાવની વાત જવા દો - તમને બધાંને આ જીવ પરત્વે હૃદયની લાગણી જ માત્ર જો હોય, તો તેને કેમ કરીને આપણે

આપણા વર્તનથી રાજી રાખી શકીએ, અને સંતોષ પમાડી શકીએ એવી ભાવના પ્રકટાવી જોઈએ ને ? તમે બધાંયે મને સ્વજન તરીકે સ્વીકાર્યો હોય તો તેનું પણ માપ-લક્ષણ તમારા મારા પરત્વેના વર્તવમાં પ્રકટેલું હોવું જોઈશે કે નહિ ?

માટે મળેલાં સ્વજનને મારી એટલી વિનંતી છે ને પ્રાર્થના છે કે મુશ્કેલી, વિઘ્નો, ગૂંચો, કોયડાઓ, ઉપાધિઓ વગેરે પ્રકટાવવાનું બનતાં કૃપા કરીને મરદ બનજો અને તેનો સાધનાના ભાવથી પ્રચંડ સામનો કરજો. મુશ્કેલીને ટાણે વિશેષ ને વિશેષ સાબદા બનજો. ભાવનાને પ્રજ્વલિત જીવતી જાગતી રાખજો. મુશ્કેલી વગેરે શેને માટે પ્રકટેલાં છે, તેના હેતુનું ભાન પ્રકટાવજો. આ બધું કરવાની ખાસ જરૂર છે. પ્રયોગો કરવાથી જ તારતમ્ય સમજાય છે ને પ્રયોગો કર્યા કરવાથી જ નવું નવું અનુભવાય છે; ને નવું નવું શીખાય છે. માટે કૃપા કરીને મરદ બન્યા કરો. તે વિના કદી ચાલી શકવાનું જ નથી, એવું કૃપા કરીને ભાન પ્રકટાવવાનું રાખો અને તેવી રીતે જીવવાનું કરી શકો તો મને તમારી ઉપર વ્હાલ છૂટે.

આપણે અનેક રીતે, જીવનનાં બધાંય પાસાંમાં જીવનની સાધનાનું ભાન પ્રકટાવ્યા કરવાનું છે. પરંતુ તે પ્રકટેલું કે પ્રગટતું કોઈ સ્વજનના દિલમાં હું અનુભવી શકતો નથી. કારણ કે ખરેખરી સાધનાયુક્ત, તત્પરતાયુક્ત તાલાવેલી અને ગરજ કોઈનામાં પ્રગટેલી અનુભવતો નથી. “તો પછી આ બધાં મળ્યાં કેમ ?” એમ પૂછો તો મારો જવાબ છે કે, તેવા પ્રકારની તે તે કાળની કોઈ આવેશની ભૂમિકામાં તમે આવી ચઢેલાં હતાં. હજી પણ તમારું આ માર્ગે જવાનું દિલ પ્રકટેલું ન હોય, તો પણ તે ક્ષેત્રના સાધનાના અભ્યાસમાં મચેલા રહેવાનું કર્યા કરો. જે તેમાં ને તેમાં કોઈ ને કોઈ રીતે મચેલો ને વળગેલો રહ્યા કરે છે તે આજ નહિ તો કાલ પ્રભુકૃપાથી ફાવી જવાનો છે.

આપણી વચ્ચેનો સંબંધ જે જે ભ્રમણાઓ અને અહમ્ વગેરે કુંડાળામાં આપણે પડેલા હોઈએ, તેમાંથી મુક્ત કરાવવા માટેનો છે. નહિતર તે સંબંધનો કંઈ અર્થ નથી. ખાલી તમે આ જીવને બહુમાન આપો અને વાણીથી કે ઊર્મિના ઊભરાથી તેના વિશે જે કંઈ વ્યક્ત કરો, તેથી આપણો સંબંધ ફળી શકતો નથી. આ જીવ સાથેના જીવનના સંબંધનો હેતુ તો એ છે કે તે તે સ્વજન જે માટે પ્રભુકૃપાથી મળ્યાં હોય, તે હેતુની ભાવનાનું જીવનમાં સાતત્ય પ્રકટાવવામાં તેઓ મચેલા રહ્યા કરે, ને એવા સંબંધનો હેતુ કેમ કરીને ફળે તે જોવાનો છે. તેમાં જ્યાં અને જ્યારે લાગણીઓને પંપાળવી પડે ત્યાં તેમ કરવાનું હોય ને આઘાતની જરૂર હોય ત્યારે તેમ કરતાં કશો ખટકો આ જીવને હોતો નથી. સ્વાભાવિકપણે તેવી રીતે વ્યક્ત થવામાં મને કશો વિચાર પણ પ્રકટતો હોતો નથી. આઘાત દેવાથી કે આઘાતને વાણીમાં કે લખાણમાં વ્યક્ત થવામાં તે સ્વજન અથવા પાસેના તે વેળા હોય તેવા જીવો માટે શું વિચારશે તે બધું પ્રભુકૃપાથી ખ્યાલમાં હોવાનું બની શકતું નથી. સંબંધનો હેતુ પાર પાડવામાં અમારે તો સકળ પ્રકારની રીતોનો ખપ છે. પ્રભુકૃપાથી વૃત્તિ-તે દેખીતી રીતે વૃત્તિ તરીકે લાગતી હોવા છતાં એની પાછળનો જીવતો જાગતો રણકાર દેતો અમારા દિલનો તે રીતે વ્યક્ત થવાનો હેતુ છે. તે હેતુનું મહત્ત્વ અમારા દિલથી સવિશેષપણે રહે છે.

મારા ગુરુ મહારાજ તો મને શત્રુની જેમ વળગ્યા હતા. કેટલીય વખત કડવી ગોળી પ્રેમથી તેમણે ગળાવી છે. કેટલુંય એવું કરાવ્યું છે કે જેથી તમે બધાં તો હબકી પણ જાઓ. શ્રીભગવાન કૃપાળુ છે. એ આપણી આંખો અને હૃદય ઉઘાડવાને સદા જીવંત છે. એના રસ્તા પણ ન્યારા છે. આ જીવને ભાગે પ્રભુકૃપાથી જો તમને પ્રેમથી દુઃખ જ દેવાનું આવ્યા કરશે તોયે તેમાં પણ એટલા જ આનંદથી ભાગ

ભજવ્યા કરવાનો. તેમાં પણ પ્રસન્નતા પ્રકટે. આપણે એક તસુ જેટલા પણ ચસવું નથી. અને તેણે તો આપણને ત્યાંથી ખસેડવા છે. એક બાજુ આપણે જડસુ થઈને પૂરેપૂરા પડી રહેવું છે. અને પેલાને ત્યાંથી ધક્કો મારીને પણ તેમાંથી ખસેડવાનું કરાવવું છે. આવી એક રમત છે. પરંતુ તેનું સાચું ભાન કૃપા કરીને આપણે જો પ્રકટાવી ન શકીએ તો પેલો શું કરી શકે ? તમને સારું લાગે કે ન લાગે, તેની તેને મુદ્દલે પરવા નથી. તે તો પોતાનું ધારેલું કરવામાં એકધારો પ્રભુકૃપાથી મથ્યો રહેવાનો છે. (જીવનદર્શન' દ્વિ.આ., પૃ. ૧૮૬)

મારે તમને બધાને નાસીપાસ તો કરવાં નથી. પરંતુ મારે તમને, આપણે બધાં કેવા છીએ, તેનું ભાન તો પ્રભુકૃપાથી કરાવવું જ જોઈએ. આપણે જે કામ હાથમાં લીધું છે, તે કરવાની ખરેખરી દાનત, ખંત, ઉદ્યોગ અને તે પરત્વેનો ઉત્સાહ વગેરે વગેરે દાખવતાં આપણને, હું ન જોઉં ત્યારે શું મારે હાથ જોડીને બેસી રહેવું ? જે રસ્તે જવાનું છે તેનું જ ભાન તમને બધાને ભૂલી જતાં જોઈને મારું ચાલે તો તમારે ગળે ટૂંપો દઈને પણ તમને તે ભાન પ્રકટાવવું. ખરી રીતે તો તમારે બધાએ જાતે થઈને આવી બાબતમાં જાગૃત થવું ઘટે અને ચાનક પ્રકટાવવી જોઈએ. તે તે બધું ન થતું હોય ત્યારે જો હું તમારા બધા પર લાલચોળ આંખ કરું, ત્યારે તમે તો ઊલટું મારા પર દોષ ઢોળો છો. અરે ! જો ખરેખર મારું ચાલે તો ધગધગતો લોઢાનો લાલચોળ રસ તમારા બધાં પર ઢોળું, કારણ કે આપણે બધાં આપણી જાતને છેતરી રહેલાં છીએ, તે મારાથી કદી પણ સહ્યું જતું નથી. પ્રભુકૃપાથી મેં મારી જાતને પૂરવાર કરી આપીને તમારા બધાં આગળ ખુલ્લી મૂકેલી છે. કો'કને ત્યાં આપણે બધાં નોકરી કરતાં હોઈએ અને જો તે કામ બરાબર ન કરીએ, તો શું તે આપણને એમ ને એમ બેસાડી રાખશે કે ? તે તો તરત જ વિદાય કરી દેશે. ત્યાં તે કાંઈ તમારી ભૂલો ને દોષો સહન કરી લેશે

નહિ. અમે તો સાફસાફ, ચોખ્ખેચોખ્ખું કહીએ છીએ કે કર્મની બાબતમાં અમે કંઈ કશું આડુંઅવળું કોઈનું સહી શકીશું નહિ. જો તમને ખરેખરી મારા પરત્વે ભાવના કે પ્રીતિ પ્રગટેલી હશે, તો તેનાથી પ્રેરાઈને પણ તમે યોગ્ય થવા મથી શકશો. ઊલટાનું મને પોતાને તેનાથી તમારી મારા પરની પ્રીતિ ને ભાવના કેવી ને કેટલીક છે તે પણ પ્રભુકૃપાથી સમજાઈ જવાનું છે. તમે બધાં જે કામને માટે આવ્યાં છો, તે જો ન કરી શકતાં હો, તો પછી ખાલી વેશ કાઢવાનો અર્થ શો ? બકરીના આંચળ પેટે વળગવાનો પણ અર્થ શો ?

હું જે પ્રેમભક્તિ માગું છું, તે તમારા પોતાના હિતને ખાતર. મારે પોતાને એની જરાપણ પરવા નથી; કૃપા કરીને મારી સાથે રહેવાનું જો કરવું હોય, તો આપણે બધાંએ પળેપળ ચેતતા રહેવું જોઈશે. આવા પ્રકારની જાગૃતિ જ્યારે હું સાધનાના માર્ગે કામ કરવાને નીકળેલા જીવોમાં જોતો નથી, તેમ છતાં જે લોક “સાધનાના પંથે છીએ” એમ માને છે, ત્યારે તેમના દંભને ફિટકારવાને મારા સર્વ પ્રકારના જોમથી હું પ્રયત્નવંત થતો હોઉં તો તેને હું ભગવાનની કૃપા સમજું છું. સાચો ભાવનાવાળો અને પ્રેમી તો એનું નામ કે સામો આપણા પરત્વે આ જે વર્તે છે તેનું મૂળ કારણ તો આપણામાં જ હોવું જોઈએ એમ જુએ. તે જો તપાસવાનું રાખીશું ને વિચારવાનું કરીશું તો તે આપોઆપ જડી આવશે. કૃપા કરીને જુઓ કે આપણે બધાં મળેલાં છીએ તે હવે બહુ ઘોર્યા : એલામ્ વાગે છે તોય જાગી શકતાં નથી એટલે ઢંઢોળીને ઉઠાડવાં પડે છે, ત્યારે પેલા ઉઠાડનારનો દોષ તમે કાઢો છો ! આ ક્યાંનો ન્યાય ? જે કામ આપણે માથે લીધું હોય, તે કામ પરત્વેની ખરેખરી દાનત, પ્રમાણિકતા ને વફાદારીની પરીક્ષા થતી રહેવાની જ.

આ માર્ગમાં માથે હાથ મૂકી બેસી રહ્યે ચાલવાનું નથી. ઝટ દઈને એમ પોકારી નાંખ્યેથી નહિ ચાલે કે,

“ના, અમારાથી તો સુધરી નહિ શકાય, !” ભલે ને તે ક્ષણિક આવેશથી બોલાયું હોય, પરંતુ અમે તેવું બોલવાપણામાંથી ને તે જીવના સત્વની તેના આધારની તૈયારી સમજાઈ જાય છે. જેમ કોઈ વેપારીને ત્યાં જમા થયેલ રકમ પણ અને ઉધાર રકમ પણ કોઈને માત્ર ‘જવા દો’ એમ કહી છૂટી જઈ શકતી નથી તેમ જે કોઈ જીવ સદ્ગુરુ કને ગયો હોય અને તેવા જીવે તેને સદ્ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યો હોય, તો તેવો જીવ તેવું માત્ર બકી નાંખવાથી કંઈ સદ્ગુરુની ભાવનામાંથી અને તેના દિલમાંથી છૂટો થઈ જઈ શકતો નથી. (‘જીવનદર્શન’ દ્વિ.આ., પ્ર. ૨૩૪ થી ૨૩૭)

મારી તમને બધાને હૃદયની પ્રાર્થના છે કે તમે બધાં મને પ્રભુકૃપાથી જો મળ્યાં છો, તો મને હવે ખરેખરો સહકાર આપો; મારું જીવનનું સ્વીકારેલું જે કર્મ છે ને કર્મને ગૌરવવન્તુ પ્રકટાવવાને માટે તમે બધાં ઉત્સાહ, ખંત, કાળજી વગેરે બધું નદીના પૂરની પેઠે દાખવો તો તમે મારી સાચી સેવા કરી ગણાશે. તે સેવા પણ આપણા પોત-પોતાના જીવનવિકાસના હેતુથી પોતાની ખાતર જ કરવાની છે તે પણ નક્કી જાણજો.

હું તો કોઈનું પણ કશું ઋણ ભગવાનની કૃપાથી માથા પર રહેવા દેતો નથી. અત્યાર સુધીના સમય દરમિયાન કોઈનાંયે લાગણી, ભાવના, ઉત્સાહ અને મને કરેલી મદદનો મેં પ્રભુકૃપાથી તેવા જ ઉત્સાહથી પ્રતિ-ઉત્તર વાળ્યા કરેલો છે, મારો હજાર હાથવાળો સમર્થ ધણી મને કોઈનાયે ઋણમાં રહેવા દેતો નથી. કોઈનીયે કરેલી મદદથી કે સેવાથી આ જીવ કદી પણ લદાઈ જતો નથી અથવા તો કોઈના પણ કરેલા ઉપકારથી તે આભારવિવશ પણ થઈ જતો નથી. લેવું ને દેવું બંને પ્રક્રિયા સતત ચાલી રહેલી જ હોય છે. આજે તમને બધાં સ્વજનને છડેચોક કહું છું કે પ્રભુકૃપાથી અમે જે લઈએ છીએ તેના બદલા તરીકે તો નહિ જ, પરંતુ ભાવનાના સામા પ્રતિભાવ તરીકે

અમારો ભગવાન અમને કૃપા કરીને વર્તાવી શકવાને પૂરેપૂરો જીવતો જાગતો સમર્થ બેઠેલો છે. તમે ધારો કે સેવા ન કરી શકો તો વાંધો નથી. પરંતુ, તમે જે પ્રકારનું અન્યથાપણું પ્રકટાવો છો અને મનમાં ને મનમાં દોષારોપણ કર્યા કરો છો, તેથી કરીને તમારું પોતાનું જ પતન થતું હોય છે અને તે મને વિશેષ ને વિશેષ એટલું બધું વેદનાભર્યું સાલે છે ! તેથી તમને જાગૃત કરવાને, ચેતવવાને અને ફરીથી ભાવનામાં સજીવન થવાને પ્રભુકૃપાથી ઠબકારતો હોઉં છું.

પ્રભુકૃપાથી આ જીવના સદ્ગુરુ એટલાં બધાં સમર્થ હતા કે તેઓશ્રીએ જો ધાર્યું હોત તો તો આ ગધેડાશંકર તેમના સહજ કૃપાના ઈશારાથી ચેતનામાં પ્રતિષ્ઠા પામી શક્યો હોત. તેમણે કૃપા કરીને આ જીવને સાધનાના અનેક પ્રકારના તબક્કાઓમાં પ્રવેશાવી ઘડવાનું કર્યું. જે જે સ્થિતિ, સંજોગ, પરિસ્થિતિ એમની કૃપાથી મળ્યાં, તેનો હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકાર કરી તેને દિલના ભક્તિભર્યા સહકારથી વધાવીને તેમાં યથાયોગ્ય વર્તીને બનીને તેમના હેતુને ફળાવવાને પ્રભુકૃપાથી જ્ઞાનભાવે મથવાનું બન્યા કર્યું, ત્યારે જ આજે જે છું તે છું. તેથી જ તમને બધાંને મારી પ્રાર્થના છે કે તમે બધાં જીવનને સ્વીકારીને જે જે કાંઈ મળે એનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી, તેને જ્ઞાનભાવે સહકાર આપી જીવનને ફળાવવાનું જ્ઞાનભાન પ્રગટાવવાનું કરી, ચેતનાને પ્રકટવા માટેની યોગ્ય ભૂમિકા સરળ કરી આપવાનું કર્યા કરશો, ત્યારે જ સદ્ગુરુની કૃપા ફળી શકવાની છે. બાકી મિથ્યા આડંબરમાં પડ્યા રહેવાથી તો દંભ વધવાનો છે. આપણે સદ્ગુરુના ભાવને સાનુકૂળ વર્તવાનું જ્ઞાનભાન પણ રાખવું નથી, સદ્ગુરુની ખાતર સર્વભાવે જે સર્વ રીતે પ્રેમ-ઉમળકાથી પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક ન્યોછાવર થઈ જવાનું દિલ પ્રકટેલું નથી, ત્યાં સદ્ગુરુ જે તે બધું કરી દેશે, તેવી માન્યતામાં નર્યું અજ્ઞાન ને દંભ છે. સદ્ગુરુનું ચેતન

આપણા આધારમાં કદીક એવા અણધાર્યા પ્રસંગોએ કામ કરતું ચોક્કસપણે અનુભવાય છે તે હકીકત છે, પરંતુ તેથી આપણી યોગ્ય લાયકાત પ્રકટ્યા વિના ચેતનમય કરી દેશે એમ માનવું તે મિથ્યા છે.

(‘જીવનદર્શન’ દ્વિ.આ., પૃ.૩૭૧)

હું તો મારા વહાલા પ્રભુને ઘણી વાર પ્રાર્થના કરું છું કે, “આ બધાં સ્વજનો જે અર્થે મળેલાં છે તેમને કૃપા કરીને સાચું ભાન પ્રગટાવ કે જેથી કરી તેમને યથાર્થપણાનું સાચું નગ્ન જ્ઞાન પ્રકટે. તે પ્રમાણે એમનાથી તે અંતઃકરણથી સાચી ને પૂરી રીતે સ્વીકારાય તો જ તેઓ પોતાના યોગ્ય જીવનમાં પ્રકટી શકે.”

એક કાળ એવો પણ આવશે કે જે વેળા આવા બધાં સ્વજનો પસ્તાશે કે, “મળેલા પુરુષને આપણે અવગણ્યો. એને યોગ્ય સાથે ન રાખી શક્યાં. આપણે જે અર્થે એને સ્વીકારવાનું કરેલું તે અર્થે યોગ્ય ઉપયોગ કરવાનું આપણને સૂઝ્યું જ નહિ ! એને પૂરું આપણે સમજી પણ શક્યાં નહિ. એ હતો તો પાસે ને પાસે, પણ એને સાચો પૂરો જોયો નહિ, તો અનુભવી તો ક્યાંથી જ શકાય ?” આનું કંઈક કંઈક સ્વજનોને જરૂર થવાનું છે. તે વેળા જે પસ્તાવો થશે એનાથી કશું જ વળવાનું નથી. જે કોઈ જીવતાને માનતા નથી કે માની શકેલાં નથી, તે તેના ગયા પછી

તેને શું માની શકવાનાં છે ? રામ રામ કરો. માટે જેને માનવાનું આપણે કરેલું હોય, તેને તેની જીવતી હયાતી સુધીમાં યોગ્યપણે સમજી લેવાય, ને તે પણ તેના પૂરેપૂરા યથાર્થપણામાં સાચી રીતે સમજાય-પાછું સમજી તેનો જીવનવિકાસના સાધન તરીકે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જેટલો ઉપયોગ કરી લેવાય તેટલું ઉત્તમ છે. (‘જીવન પોકાર’ આ. ૪, પૃ. ૧૩૧)

તમારા બધાના યોગ્ય જીવનને વિકસાવનારા સથવારાની મને કેટકેટલી જરૂર છે ! મારી તે પ્રકારની ભૂખ કેવી ને કેટકેટલી છે ! એને કોણ સંતોષે છે ? એને તો બિચારાને ભૂખ્યો ને ભૂખ્યો જ સૌ કોઈ રાખે છે. એની દયા કોઈને પણ આવતી નથી. કોઈને એમ પણ વિચાર થતો નથી કે આપણી અનેક પ્રકારની આડીઅવળી કરણીથી, વિચારસરણીથી, અનેક પ્રકારના ઊઠતા વૃત્તિ-વિચારથી જાગતાં પ્રકરણોથી એને શું શું થતું હશે ? એનો એવો યોગ્ય વિચાર પણ આપણા રોજિંદા વ્યવહાર-વર્તનમાં કોણ કરે છે ? ઘણાંખરાં તો એનું ખૂન કરતાં હોય છે. કો’કકો’ક તો વળી એનું ગળું દબાવી એને ગૂંગાવી મારે છે. આ હકીકત કપોલ-કલ્પિત નથી. તેમ કલ્પનાની પણ નથી. કિન્તુ અનુભવની સાચી હકીકત છે પણ એને કોણ માને ? (‘જીવન પોકાર’ આ. ૪, પૃ. ૧૩૩-૧૩૪)

(‘પૂ. શ્રીમોટા : જીવન અને કાર્ય’ દ્વિ.આ., પૃ.૧૩૫-૧૫૦)

‘હરિ:ૐ ગુંજન’ને ભેટ

(૧)	રોનક સુબોધચંદ્ર મુખી (અમદાવાદ)	રૂ. ૧૧,૦૦૦/-
(૨)	ઈન્દ્રવદનભાઈ બી. લેખડિયા ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ	રૂ. ૧,૩૦૦/-
(૩)	મૃદુલાબેન એમ. મુખી (અમદાવાદ)	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(૪)	નીમાબેન મનિષભાઈ અમીન (અમદાવાદ)	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(૫)	દક્ષાબેન સુબોધચંદ્ર મુખી (અમદાવાદ)	રૂ. ૫૦૦/-

ઉપરોક્ત સર્વે સ્વજનોના અમો આભારી છીએ.

“મા નર્મદાએ તવ દેહ ઝીલી
સંસારને ભેટ અપૂર્વ દીધી.”

— પ્રો. એ. જી. ભટ્ટ

વાઈના અસાધ્ય રોગથી કંટાળીને નર્મદા નદીમાં પડતું મૂકનાર એક ગરીબ રંગરેજના પુત્ર યુનીલાલ ભગતનો ચમત્કારિક બચાવ થયો અને તેમને એમ લાગ્યું કે “ભગવાનની મરજી મારે કાંઈક કરવું તેવી લાગે છે.” નર્મદા નદીના કિનારે વસતા એક સાધુ બાવાએ આપેલા હરિ:ૐ જપના રટણથી છ માસમાં યુનીલાલનો આ અસાધ્ય રોગ દૂર થયો. યુનીલાલને મંત્રજપમાં શ્રદ્ધા પ્રગટી. આત્મોન્નતિ માટેની તાલાવેલી લાગી. બાળયોગીજી મહારાજ, સાંઈબાબા, ઉપાસનીબાબા અને કેશવાનંદજી દાદા જેવા સંતો તેમના પથપ્રદર્શક બન્યા.

હરિજન સેવક સંઘમાં રહીને યુનીલાલ ભગતે ઠક્કર બાપાના હાથ નીચે હરિજનોની સેવા કરવી ચાલુ રાખી. રાષ્ટ્રીય હડતમાં જોડાઈને જેલવાસ ભોગવ્યો. આ ગાળામાં તેઓ જુદી જુદી કઠોર સાધનાઓ અને ગુણવિકાસની ભારે કઠિન પ્રક્રિયામાંથી પસાર થયા. અંતે ૧૯૩૯ના માર્ચ મહિનાની ૨૯મી તારીખે રામનવમીની રાત્રે યુનીલાલ ભગતને નિર્ગુણ સાક્ષાત્કારનો અનુભવ થયો.

કુટુંબના ત્રણ ભાઈઓમાં યુનીલાલ ભગત સૌથી મોટા હતા, તેથી તેમનું કૌટુંબિક નામ ‘મોટા’ તેમના ભક્તો, સાધકો અને ચાહકોમાં પ્રચલિત થયું. દાક્તર, વકીલ, સમાજસેવક, સરકારી અધિકારી, પ્રાધ્યાપક, કોન્ટ્રાક્ટર વગેરે તમામ શ્રેણીના લોકોના મોટા માર્ગદર્શક અને જીવનાધાર બન્યા. પુરુષાર્થના ભારે આગ્રહી પૂજ્ય શ્રીમોટા સંત ઉપરાંત સમાજસુધારક પણ હતા. તેમના ગુરુ મહારાજના આદેશને માન

આપીને સમાજને બેઠો કરવા માટે તેઓએ સમાજ પાસેથી દાન લેવાની અને સમાજને તે દાન સમાજના ઉત્કર્ષ માટે પાછું આપવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ આ યજ્ઞ દ્વારા ચાર કરોડ રૂપિયા સમાજને ચરણે ધર્યાં. તેમના દેહોત્સર્ગ બાદ પણ દાનનો આ અવિરત પ્રવાહ ચાલુ રહ્યો છે. પૂજ્ય શ્રીમોટા ધાર્મિક ઉત્સવો કે જન્મદિન પણ એટલા માટે યોજતા કે તેમને સત્કાર્યો માટે પૈસા મળી રહે. તેમની એક જ અપીલ હતી : “મને નાણાં આપો.” તેઓ સભા-સમારંભોમાં તેમની લાક્ષણિક ઢબમાં બોલતા “શેઠિયાઓ, ધોતિયાં ખંખેરીને ઊભા ન થશો. કાંઈક મૂકતા જાવ.” મોટાની આ ટહેલ કદી ખાલી નથી ગઈ. હંમેશા આ સાચા સંતની ઝોળી છલકાઈ ગઈ છે. પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજ કહેતા કે “મોટા પાસે ધન ભલે ન હોય પણ તિજોરીની ચાવી છે, એ ગમે તેની તિજોરી ખોલાવી શકે છે.” પૂજ્ય શ્રીમોટા સંત અને સમાજસુધારક ઉપરાંત સાચા અર્થમાં કેળવણીકાર પણ હતા. ૫/૯ના શિક્ષકદિન નિમિત્તે પૂજ્ય શ્રીમોટાના શિક્ષણ વિશેના વિચારોનો થોડો આસ્વાદ લઈએ.

કશી જ બાબતનો બાળક પર બળાત્કાર ન થાય તે રીતની તેને કેળવણી માબાપોએ આપવી જોઈએ. આજે બાળકોના અભ્યાસની બાબતમાં વડીલો દ્વારા જરા વધારે પડતો રસ દાખવવામાં આવે છે. એમ માનો કે એક પ્રકારની ઘેલછા મા-બાપોમાં જોવા મળે છે. બાળકને ઈજનેર કે ડોક્ટર બનાવવાના મા-બાપનાં સ્વપ્નો બળાત્કારે, બાળક પર લાદવામાં આવે છે. આ સંદર્ભમાં પૂજ્યશ્રી કહેતા હતા કે “મોટા પુત્ર-પુત્રીઓ વિશે કોઈ પણ પ્રકારની આવડત ઈચ્છાઓ સેવશો નહીં. જે બાળકો પર મા-બાપની

આસક્ત તીવ્ર ઈચ્છાઓના હુમલા થયેલા છે. તેઓ ઘણીવાર મા-બાપોની ઈચ્છા વિરુદ્ધના જ નીવડેલાં છે. સંતાનને આપણી રીતે નહીં પરંતુ તેની રીતે તે શીખે એમ એને પાસા પાડવાનું કામ ભગવાને આપણને સોંપેલું છે. એને ઘડવાનું કામ આપણા (માબાપના) જીવનવિકાસ માટે છે એ સમજી લો. તે કામમાં જેટલો મોહ, રાગ અને મમતા; તેટલી જ જકડામણ વિશેષ અને મુક્ત થવું અશક્ય. વળી આપણાં સંતાનોનું જે તે બધું પ્રેમથી સહી લેવાનું રહે છે. છોકરાં યોગ્ય રીતે નહીં વર્તે તો તેનું પરિણામ તેમને જ ભોગવવાનું છે. પ્રેમભાવે સહેવું ને ઉદાર દિલ રાખીને તેમને સમજાવટ કર્યા કરવી એ જ તેમને યોગ્ય સમજણમાં ને વર્તનમાં લાવવાનો માર્ગ છે. એ ન સમજે તો તેથી આપણે ત્રાસવાનું નથી. આપણો માનભંગ થાય છે એમ સમજવાનું નથી. તો પછી આપણું સ્થાન ક્યાં ? એવો પ્રશ્ન થાય તો તેનો ઉત્તર છે ‘આપણું સ્થાન આપણામાં જ રહેલું છે.’

એક વખત નડિયાદની હરિજન શાળાની મુલાકાત થિયોસોફી અને હોમરૂલ ચળવળનાં નેતા પરદેશી સન્નારી શ્રીમતી એની બીસેન્ટ સાથે ગોઠવવામાં આવી. સમય પાંચનો નક્કી થયો. પ:૩૦ સુધી શ્રીમતી એની બીસેન્ટ ન આવ્યાં. આથી બાળકોને મોટાએ છોડી મૂક્યાં. સાંજે ૬ વાગ્યે એની બીસેન્ટ આવી પહોંચ્યાં. સ્થાનિક નેતાઓએ મોટાને કહ્યું કે શા માટે તેઓએ બાળકોને છોડી મૂક્યાં ? ઉત્તરમાં મોટાએ કહ્યું હતું કે “બાળકો ઘેટા-બકરાં છે ? નાનાં બાળકોને આમ પૂરી રાખવાં હિતાવહ છે ? તમે લોકો સમય ન સાચવી શકો તેની શિક્ષા બાળકો શા માટે ભોગવે ?” શ્રીમતી એની બીસેન્ટ પૂજ્યશ્રીની વાત સાથે સંમત થયાં. જે. કૃષ્ણમૂર્તિએ કહ્યું છે : “શિક્ષકના જીવનનો પ્રધાન રસ માત્ર બાળકોના શિક્ષણનો જ હોય બીજો નહીં.”

શિક્ષક અને શિષ્ય વચ્ચેનો પ્રેમસંબંધ એ શિક્ષણનું સર્વોત્તમ સાધન છે પરંતુ આજે શાળા, કોલેજોમાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી વચ્ચેના પરસ્પરના સંબંધોમાં કેવી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તે છે તેનાથી આપણે સૌ માહિતગાર છીએ. જે. કૃષ્ણમૂર્તિ એમ કહે છે કે “અફર સિદ્ધાંતો પર રચાયેલું શિક્ષણ કુશળ સ્ત્રી-પુરુષ પેદા કરી શકશે, પણ સર્જનશીલ માનવી પેદા કરી શકશે નહીં. ફક્ત પ્રેમ હશે તો જ બીજાને સમજી શકાશે. જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં બીજા સાથે તત્કાણ સમાન ભૂમિકા પર અને એક જ સાથે એકતા અનુભવાય છે.” જે. કૃષ્ણમૂર્તિની માફક જ પૂજ્ય શ્રીમોટા ગુરુશિષ્ય વચ્ચેના ભાવસંબંધને અગત્ય આપતાં કહે છે, “જેને શીખવાનું છે તેનામાં શીખવનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે સદ્ભાવ-આદર જાગેલો હોવો જોઈએ. આ સંબંધ ગુરુ શિષ્યમાં પરસ્પર પ્રગટેલો હોવો જોઈએ.”

પૂજ્યશ્રી એમ માનતા હતા કે પુનરાવર્તન અભ્યાસનું હાર્દ છે. તે માત્ર આવશ્યક જ નહીં પરંતુ અનિવાર્ય પણ છે. વિદ્યાર્થીનું જીવન નક્કર અને સહિષ્ણુ બને, નબળું પોયું ના રહે, એનું ડરપોકપણું જાય, બહાદુર બને એવા પ્રયોગો આપણે કરવા જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓમાં ચારિત્ર ઘડતર, ખડતલ, શરીર તથા સેવાભાવના ગુણો પ્રગટે તે માટે પૂજ્ય શ્રીમોટા એમ ઈચ્છતા હતા કે : “વિદ્યાર્થીઓએ ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ, વ્યાયામ અને શ્રમદાન કરવું જોઈએ.” પૂજ્ય શ્રીમોટાએ અધ્યાત્મ સાથે વિજ્ઞાન કેળવવા પર ભાર મૂક્યો હતો.

વ્યાયામ શિક્ષકનું કાર્યક્ષેત્ર શરીરવિકાસ છે અને શિક્ષકનું કાર્યક્ષેત્ર મનોવિકાસ કે બુદ્ધિવિકાસ છે. પણ જ્યાં શિક્ષકનું કાર્ય સમાપ્ત થાય છે ત્યાંથી સંત કે ગુરુનું કાર્ય શરૂ થાય છે. મહેરબાબાને ટાંકીને મોટા

કહે છે : “He Comes not to teach but to awaken.” સંતનું કાર્યક્ષેત્ર માનવ-સ્વભાવનું દિવ્ય રૂપાંતર છે. શીલનો વિકાસ કરવો એ પણ શિક્ષકના કાર્યક્ષેત્રમાં આવી જાય છે એમ ભાગ્યે જ કહી શકાય.

પરદેશોમાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભ્યાસ માટેનો ખર્ચ જાતકમાણી દ્વારા ઊભો કરે છે. મોટાએ કહ્યું હતું : “અર્નિંગ એન્ડ લર્નિંગનો મહાવરો આપણે ત્યાં પણ પરદેશની માફક જરૂરી છે. શ્રમની પ્રતિષ્ઠા ગાંધીજીએ આચરણમાં મૂકી બતાવી હતી જેને આપણે ભૂલી ગયા છીએ.” પૂજ્યશ્રીએ કહ્યું હતું કે “મેં પણ કમાઈને ભણવાનું રાખ્યું હતું.”

અર્થશાસ્ત્રના સાહિત્યમાં ભારત જેવા ગરીબ દેશોમાં વસ્તી વૃદ્ધિના દરને નિયંત્રિત કરવાના ઈરાદાથી સ્ત્રીશિક્ષણનું મહત્વ આંકવામાં આવે છે. ઈજીપ્તમાં કહેવત છે : “સ્ત્રીને શિક્ષણ આપો અને જન્મદરને નિયંત્રિત કરો.” વિકસતા દેશો અંગેનાં તાજેતરનાં સંશોધનો એમ દર્શાવે છે કે શિક્ષણ કરતાં પણ સ્ત્રીઓને રોજગારી આપવાથી જન્મદર ઝડપથી અંકુશમાં આણી શકાય છે. બ્લાડવીન અને મેયર જેવા વિકાસમાન અર્થકારણના અભ્યાસીઓએ રાષ્ટ્રની પછાતતા અને ઊંચા જન્મદર માટે સ્ત્રીઓના નીચા સામાજિક દરજ્જાને કારણભૂત ગણાવ્યો છે. સ્ત્રીઓને કેળવવામાં મોટાએ આના કરતાં પણ ઘણા ઊંચા ધ્યેયની વાત કરી છે. મોટા એમ માનતા હતા કે સમાજને બેઠો કરવા માટે અને રાષ્ટ્રને વિકાસોન્મુખ કરવા માટે સ્ત્રીઓનાં ઉત્થાન અને કેળવણી માટેનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. સાહસ અને શૌર્યવાળી સ્ત્રીઓ જો તૈયાર થાય તો રાષ્ટ્રની ઉન્નતિનું કાર્ય સરળ બની શકે. આથી જ પૂજ્ય શ્રીમોટાએ હવે પછીનો જન્મ સ્ત્રી તરીકેનો લેવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હતી.

શિક્ષકના કાર્યની પરિસીમા અને ગુરુની અનિવાર્યતાની વાત કરતાં પૂજ્ય શ્રીમોટા કહે છે કે “પદાર્થ વિજ્ઞાન જેવા સ્થૂળ કે અર્થશાસ્ત્ર કે ન્યાય કે ફિલસૂફી જેવા સૂક્ષ્મ વિષયોની માહિતી આપવામાં જ શિક્ષકના કાર્યની પરિસીમા આવી જાય છે. બહુ બહુ તો એમ કહી શકાય કે એથી વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિ, અવલોકનશક્તિ કે અનુમાનશક્તિનો વિકાસ થાય છે. અલબત્ત આ બધા ગુણો આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે આવશ્યક નથી એમ તો કહેવું નથી જ; પણ એથી જો આધ્યાત્મિક વિકાસ થતો હોય તો તે ઘણો થોડો અને આડકતરો હોય છે. બુદ્ધિ, ચિત્ત, સંસ્કાર, સુપ્ત માનસ, લાગણીઓ, પ્રેરણાઓ, પ્રાણ વગેરેમાં જે જે કુટેવો ગળે ઘંટીના પડ જેવી લટકતી રહ્યા કરીને સાધકોનો આત્મીય વિકાસ અટકાવતી હોય તે બધી દૂર કરી અથવા તેને શુદ્ધ કરી આત્મસ્થિતિમાં આવવામાં સાધકના પ્રયાસોને સહાયભૂત થવાનું કામ ગુરુનું છે.”

અધ્યાત્મના રંગે રંગાયેલો સાચો શિક્ષક કેવો હોય તેનાં લક્ષણો વર્ણવતાં જે. કૃષ્ણમૂર્તિ કહે છે : “પોતે આંતરિક સમૃદ્ધ હોવાથી જે પોતાને માટે કશુંય માગતો નથી, જે સમાજના સર્કજામાં આવેલો ન હોય, જે સત્તાના રાજકારણની રમત ન રમતો હોય, પોતાની જે અનંત શક્તિ છે તેની તેણે પોતે પહેચાન કરેલી હોય અને તેથી એ એવું જ્ઞાન આપવા સક્ષમ હોય જે અન્યને પોતાના પ્રકાશને પામવાનાં સાધનો શોધવામાં મદદરૂપ થતો હોય.” પોતાની પૂર્વાવસ્થામાં શિક્ષક તરીકે રહી ચૂકેલા પૂજ્ય શ્રીમોટાએ જે. કૃષ્ણમૂર્તિએ વર્ણવેલા શિક્ષકનાં ઉપરનાં લક્ષણોને ચરિતાર્થ કરી બતાવ્યાં હતાં. અને આથી જ પૂજ્યશ્રીએ કેળવણીની વ્યાખ્યા કરતા કહ્યું હતું કે : “જે માંદલાને જગાડે એ જ સાચી કેળવણી છે.”

(અર્થ, પૃ. ૧૧૩-૧૧૫)

શ્રીગુરુચરણ, શ્રીભગવાનના ચરણકમળનો મહિમા-ભક્તિમાં અનેકગણો ગવાયેલો છે. ચરણ એટલે ગતિ પ્રેરાવનાર-ગતિપ્રેરક. સાધકને ધ્યેયને માર્ગે લઈ જનાર ચરણમાં સ્થિતિસ્થાપકતા પણ છે, ગતિ પણ છે ને ઊર્ધ્વપણું પણ છે; તેથી તેમાં ત્રણે ગુણનો સમાવેશ પણ છે ને તેનાથીયે પર પણ છે.

ચરણ જેને તેને સ્પર્શે છે. વળી તે તેના ઉપર ટકતા હોવા છતાં તેના તેનામાં જ તે જડાઈને રહેલા નથી. જેને જેને સ્પર્શે તેને તે ઓળખી લે, પણ તે તેનામય થઈ જતા નથી. એને પાર કરે છે; એના ઉપર તે રહે છે. જેના પર થઈને જાય તેના ગુણદોષને તે પિછાણે ખરા, પણ તે મનમાં કદી સંગ્રહી રાખતા નથી.

ચરણ ઉપર જ જે તે ઊભું રહી શકે છે. ચરણથી જ જ્યાં જ્યાં જવાનું હોય ત્યાં જઈ શકાય છે. ચરણ જ શરીરના આધાર રૂપે છે; છતાં તેની કશી જ ગણતરી ના હોય તેમ તે પ્રવર્ત્યા કરે છે. એ એક મહત્ત્વનું અંગ હોવા છતાં કશા જ મહત્ત્વનું જાણે ન હોય એવું લાગે છે. ચરણની ભાવનામાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની નમ્રતા રહેલી છે તેવું આપણાથી થવાય તે કાજે પ્રતીક (Symbol) તરીકે આધ્યાત્મિક માર્ગમાં એની પૂજાને સ્થાન છે; પણ તે જડ તરીકે નહિ. તે નીચામાં નીચા હોવા છતાં આપણને તે જ ટકાર રખાવી કે રાખી શકે છે. તે જો નબળા હોય તો શરીર નબળું જ પડે. જેના ચરણ સાબદા હોય તો તે પણ તેવો જ હોય. ચરણની સાથે જ જે તે બધું સંકળાયેલું છે, ચરણનો મહિમા જેને સ્થૂળ અર્થમાં સમજાય તે તો ચરણને તેની યોગ્યતામાં જો રાખે તો આખાય શરીરને માનવી તેની યોગ્યતામાં રાખી જ શકે. ચરણનો જ્ઞાનભાવ તો દાસાનુદાસ છે. ભક્તિભાવ તો પોતે નીચામાં નીચા પદે રહીને પણ ટકાર રહી શકે છે; તેવી જ્ઞાનદશામાં પ્રકટવા કાજેની એની એવી ધારણા છે. ચરણ વિના બીજો ક્યાંયે આધાર નથી. તેમ આપણામાં પણ રજનીયે રજ થયા વિના જીવનનું યોગ્ય થવાપણું નીપજવાનું જ નથી.

ચરણથી જ શરીરની સાર્થકતા છે. ચરણ પોતે શરીરને અધર રાખે છે તેથી તેવી જ્ઞાનશક્તિપૂર્વકની હૃદયની નમ્રતા પ્રકટયા વિના જીવનવિકાસ દુર્લભ છે. ચરણનો મહિમા એટલે જીવનવિકાસ કાજેની એક પ્રાથમિક જરૂરિયાત-મુખ્ય ને મહત્ત્વના અંગ તરીકેની શરત; નમ્રતા કેળવવાનું પ્રત્યક્ષ તે પ્રતીક છે. ચરણમાં જ જે તે સમાયેલું છે. ચરણનાં તળિયાની ચામડી ઘણી જ બરછટ-જાડી હોવા છતાં તેમાં જે સૂક્ષ્મપણું રહેલું છે તેવું શરીરના બીજા ભાગમાં નથી. રાત્રે અંધારામાં ચાલતા પણ જો પગ તળે સુંવાળું સુંવાળું કંઈક આવે તો પગને એકદમ ખબર પડી જાય છે. પગતળે કશુંક દબાતું હોવા છતાં પગ એને કચરી દેતા નથી. જીવનમાં એવું જ્ઞાનભક્તિભાવે પણ વર્તવાની જરૂર રહ્યા જ કરે છે. ચરણમાં બરછટપણું હોવા છતાં એનાં સૂક્ષ્મ ભાવમાં ફરક પડી શકતો નથી. એ પોતે જડ જેવા હોવા છતાં એના ચેતનપણામાં ફરક પડતો નથી.

ચરણ ચાલે છે ત્યારે એને કશું ને કશું તો દબાવવું જ પડે છે. એ ચાલે છે ત્યારે રસ્તો કાપ્યા જ કરે છે, ને જીવનસાધનામાં પણ આમ જ બન્યા કરતું હોય છે. ચરણની રજનીયે રજ થયા વિના કોઈ જીવનો જ્ઞાનમાર્ગે ઉદ્ધાર નથી એમ જે કહ્યું છે એનો અર્થ સરળ અને સહેલો છે. સંપૂર્ણ નિરભિમાની અને ભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતાની છેલ્લામાં છેલ્લી હદ સુધી જીવથી પહોંચાયા વિના તેની ઊંચી ગતિ થવી કદી પણ શક્ય નથી. તે ઉપરાંત વળી સાચા અર્થમાં આપણે કશું જ નથી. તેમજ આપણાથી કશું થઈ શકતું હોતું નથી; જે તે કર્તાકારવતા ચેતન જ છે. જે કંઈ થતું, બનતું દેખાયા કરે છે તે સઘળું ચેતનદ્વારા જ બનતું હોય છે. એ ચેતનને વ્યક્ત થવાની ભૂમિકા માનવીનામાંથી ગુણભાવનું અહમ્ નષ્ટ નથી થતું ત્યાં લગી પાકી શકતી નથી એટલે માનવી સાચી રીતે પરમ મંગળમય ચૈતન્યના રજનીયે રજ નથી.

શરીરની રચનામાં અર્ધો ભાગ તો ચરણ રોકી લેતાં હોય છે. તે રીતે જોતાં ચરણનું મહત્ત્વ શરીરમાં જેમ છે તેમ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે લઈ જવામાં ચરણ જ માનવીનું યોગ્ય સાધન છે. માનવીનું મન એવું ન બને ત્યાં લગી ઊર્ધ્વગતિ શક્ય નથી. મનને બોધ પ્રેરાવવાને પોતે કેવા સાધનથી ને કેવી રીતે થઈને ઊર્ધ્વભૂમિકાને યોગ્ય બનવાનું છે તેનો દાખલો લેવાને કાજે એ તેને માટે ઉત્તમ નમૂનો છે.

સંત-મહાત્મા-ઉચ્ચાત્માની ચરણરજ માથે ચઢાવવાથી માનવી પાવન થાય છે એવી માન્યતા સમાજમાં પ્રચલિત છે. પરંતુ એવી રીતે ચરણરજ માથે ચઢાવવાથી જ કોઈ જીવનું કશું વળતું હોતું નથી. નમવું એટલે જેને નમન કરવામાં આવે છે તેનામાંથી ગ્રહણ કરવા લાયક જે કંઈ ઉત્તમ હોય તે ગ્રહણ કે સ્વીકાર કરવાની હૃદયની ઉત્કટ ભાવનાથી નમીને તે લેવા જવાનો ભાવ રાખવો તે. નમવું એ પોતાના જીવનવિકાસને અંગે છે. સ્થૂળ નમવામાં કશો લાભ નથી. બલ્કે દંભ વધવાનો પૂરો સંભવ રહે છે. જે કાર્ય પાછળ હૃદયની જીવતીજાગતી જાગૃતિપૂર્વકની ચેતના નથી તે કાર્ય માનવીજીવનને કદી પણ ઊર્ધ્વજીવનમાં લઈ જઈ શકતું નથી. જે ગતિમાંથી આપણામાં જીવંત શ્રદ્ધા જન્મે ને જે ગતિમાંથી હૃદયમાં ભક્તિની પ્રેરણા જાગે, ને સચરાચરમાં વ્યાપી રહેલા ચૈતન્યને અંતરના ઉમળકાથી પ્રણામ કરવાની સહજ ઊર્મિ જાગે, ને એવું જ્યાં જ્યાં ને જ્યારે જ્યારે થાય ત્યાં ત્યાં મારા શ્રીગુરુનાં ચરણ છે એમ અનુભવવું. શ્રીગુરુ એટલે કંઈ શરીર નહિ. તેમ તેની તેજસ્વી પ્રભા પણ નહિ. પરંતુ તેના જીવનની કોઈ અલૌકિક દિવ્ય, રમ્ય ને ભવ્ય શક્તિ, ને તેના જીવનદ્વારા ગતિમાન થઈ રહેલું વ્યક્ત ક્રિયામાણ થઈ રહેલું જીવંત દૈવત. સંત મહાત્માઓને પગે લાગવાથી કશું વળે નહિ. જે કર્મ થતી પળે સાધનાનું જેમાં જીવંત જ્ઞાન નથી એવું કર્મ એ કર્મ નથી, પરંતુ ઊલટું વેઠરૂપ છે. આંધળું અનુકરણ કર્યે પણ કશું ન વળે. કોઈપણ મહાન

આત્માની જગતમાંની પ્રતિષ્ઠાથી અથવા તો જગતથી અંકાયેલી પ્રતિભાથી અંજાઈ ગયે પણ જીવનો ઉદ્ધાર નથી, પરંતુ એ સાધુ, સંત, મહાત્માઓમાં જે પ્રચંડ ઝળહળતી ચેતના જાગી રહેલી છે અને તેમનામાં અથવા તેમની દ્વારા જે કંઈ નવું સર્જન કરવાને તેમનામાંનું તત્ત્વ ઈચ્છે છે તે તત્ત્વના ભાવને સાધક જો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની ધારણાથી હૃદયથી આવકારવાનું કરે, એટલું જ નહિ, પરંતુ એને કામે લગાડ્યા કરવાની કળા શીખે તો જ આપણને કંઈ સાચું તત્ત્વ મળી શકવાનું છે. સંત, સાધુ, મહાત્માઓના ચરણકમળનો મહિમા અનેક જ્ઞાની સંત ભક્તોએ ગાયો છે. પણ તેનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો જીવતો ખ્યાલ આજે સમાજમાં નથી. સમાજ આજે ચરણમાં પડે છે તો ખરો પરંતુ એની એ દેવમાં ક્યાંય પણ જીવતાપણું નથી. એ તો ખાલી અજ્ઞાનતા ભરેલી જડતા છે. એવી દેવથી ઉદ્ધાર થવો તો ક્યાં રહ્યો, પણ પતન જ થાય. સંસાર-વ્યવહારના કર્મમાં પણ જડસુ માનવી તે તે કર્મનો કેંક ખ્યાલ રાખતો હોય છે. જો તે સાચું હોય તો સાધનાના માર્ગમાં, કર્મમાં રાખવાનો જીવંત હેતુ કેટલો બધો પ્રાણવાળો હોવો ઘટે તે સમજી શકાય તેવું છે. સાધનામાંથી માનવીની દૃષ્ટિ શક્તિ ખીલતી જવી જોઈએ. તો જ પ્રત્યેક કર્મમાં અને પ્રત્યેક કર્મથી જીવનની ગતિ થવાનો પૂરતો સંભવ રહે છે.

ચરણની સેવા કે ભક્તિ એ તો જીવનમાં જીવનને ગતિમાં આણવા કાજે છે. સંત, સાધુ, મહાત્માઓ તો સદા ચાલતા જ હોય છે. તેઓ કદી પણ સ્થિર કે સલામત સ્થિતિમાં હોતા જ નથી. એટલે એક રીતે તેઓ ગતિમાન ચરણરૂપે જ છે અને તેઓ “સર્વભૂતહિતરત” છે. એવો એમનો સહજ સ્વભાવ છે. એમાં એમને કશું વિચારવાપણું રહેતું નથી. એવા જીવતા ચરણનો આદર્શ સાધકના ખ્યાલમાં રહે એ કાજે ગુરુચરણનો મહિમા ગાયેલો હશે એમ હું માનું છું.

સાબરમતી

તા. ૨૪-૩-૪૮

(‘જીવન પાથેય’ ચો.આ., પૃ. ૯-૧૩)

સદ્ગુરુ-મિલન કૃપા થઈ, લાધ્યું જીવનધ્યેય;
જીવનસાધનથી પ્રભો ! પામું જીવનશ્રેય.

શ્રી સદ્ગુરુ ચરણકમળે હૃદય-અર્ધ અર્પતો આ ભાવ-પ્રવાહ જનતા-જનાર્દન સમીપ મૂકવાનું સદ્ભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું છે એ પ્રભુની પરમ કૃપાનું પરિણામ સમજું છું. પૂજ્ય ગુરુદેવની ચેતના-કૃપાથી હૃદયમાં ફૂટી રહેલા એક પછી એક દોહરા એ મારો જીવનનો અદ્ભુત અનુભવ ગણું છું.

મારા હૃદયની રેતાળ ભૂમિમાં આવાં ભાવ-ભક્તિની સુવાસ પ્રસરતાં ભાવ-પુષ્પો ઊગે એ ચમત્કાર નહિ તો બીજું શું કહેવાય ? વળી અજબ ઘટના તો એ છે કે રામનવમીના ચૈત્ર સુદિ નોમના મંગળ પુનિત દિનની આગાહીમાં આ દોહરા ફૂટતા રહેલા. ઈ.સ. ૧૯૬૧ની આ વાત છે. રામનવમી નજીક સરી રહી હતી તેનો મને ખ્યાલ પણ ન હતો. રામનામના દોહરા સ્ફુરવાની શરૂઆત થતાં મને આશ્ચર્ય થયું. મેં કેલેન્ડરમાં જોયું તો સાત દિન બાદ રામનવમી હતી. હૃદયનો ભાવ-પ્રવાહ ગુરુચેતના-કૃપાથી તેમનાં ચરણો પલાળી રહ્યો હતો. સપ્તાહ બેઠો હોય તેમ સાત દિન એ પ્રવાહ અવિરતપણે વહેતો રહ્યો. રામનવમી વીતી જતાં રામનામના દોહરાની પૂર્ણાહુતિ આપમેળે થઈ ગઈ.

ચેતનમાં પ્રગટેલા આ દિવ્ય ઉચ્ચ આત્માનો સંપર્ક થવો એને હું જીવનનો મહાઅનુભવ ગણું છું. તેમના ચૈત્ય સહારાથી દિલનો વિકાસ કરવો, જીવનનો ઉત્કર્ષ કરવો, પ્રેમ-સોપાન ચઢવાં એ જ હવે તો જીવનનું મહાકાર્ય બની રહ્યો. તેમની કૃપાથી હૃદયની ઉજ્જડ ભોમ ઉપર વવાયેલાં ભાવ-બીજ હવે અંકુરિત બનો, ફૂલો, ફાલો અને સારાય જીવનને મીઠી મધુર સૌરભથી ભરી દો એ જ મારી પ્રભુને ચરકમણે આર્દ્ર ને આર્ત દિલની પ્રાર્થના છે.

ભાવના વિનાનું જીવન લૂણ વિનાના અન્ન સમું ફીકું છે, નીરસ છે. ભાવરહિત હૃદયથી જીવન-માર્ગે ચાલતાં ચાલતાં શ્રમ વર્તાય છે, થાક લાગે છે. નિરાશાની ઊંડી ખીણમાં પડવાની પળે પળ ભીતિ રહે છે : એટલે જીવનનો થાક હરી લે એવી ભાવ અને ભાવનારૂપી ઔષધિ સદાય હૃદયમાં ઘૂંટ્યા કરવી એ જ જીવનનો હેતુ હોઈ શકે.

પ્રભુ પ્રતિ અચલ-અતૂટ શ્રદ્ધા જ એક માત્ર ભાવનું સાતત્ય જાળવવાનું એક સબળ સાધન છે. શ્રદ્ધારૂપી નાવ અને કર્મ રૂપી હલેસાં વડે ભવસાગરનાં અફાટ ગર્જતાં નીર તરીને પેલે પાર પ્રભુના પરમ ધામે પહોંચવાનું છે શ્રદ્ધા તૂટી કે તેમાં ગાબડું પડ્યું તો ભવજલના અતલ ઊંડાણમાં ડૂબ્યા સિવાય કોઈ આરો જ નથી. એટલે અંતર્યામી પ્રભો ! તારાં વિમલ ચરણે દિલની પ્રાર્થના છે કે :-

શ્રદ્ધાકેરી નાવડી, ભક્તિ કેરાં નીર;
કર્મ હલેસું હાથમાં, પાર કરો રઘુવીર !

એક શ્રેયાર્થી સાથે થયેલો સંવાદ પણ આ ‘ભાવાંજલિ’માં ઉમેરવા જેવો લાગ્યો છે.

શ્રેયાર્થી : તમને કાવ્યની સ્ફુરણાથી જીવનમાં ભાવના પ્રકટી શકી છે, તો જેના તરફનું તે પ્રદાન છે તેમની ભક્તિ-શ્રદ્ધા અંગેની સમજણ પર તમે કંઈક પ્રકાશ પાડી શકશો ?

પ્રત્યુત્તર : ભક્તિ-શ્રદ્ધા વગેરે અંગે સમાજમાં જે ઘરેડયુક્ત સમજણ છે તેના કરતાં તેમાં કોઈ જુદા જ પ્રકારની જીવનને ઘડવાની તેઓશ્રીની અનોખી સમજણ છે.

જીવનમાં કર્મની સાથે, અથવા તો મળતા જતા પ્રસંગો સાથે, સાધનાના ભાવનો કેવી રીતે મેળ ખવરાવવો ને તે રીતે જીવનમાં સુમેળ, સદ્ભાવ,

ખમીર ને તેવા પ્રકારનું જીવન કેળવાય, ઘડાય તેવી ગુણશક્તિ પ્રકટતી રહે, ને તે પરત્વેનું જાગ્રત જ્ઞાનભાન પ્રગટતું રહે, તેવી *હૃદયની હૃદયમાં હૃદયથી ઉત્કટમાં ઉત્કટ જિજ્ઞાસા*ને પોષણ મળ્યાં કરે તેવી ભાવના કેળવાયાં જાય તેવા હેતુની સભાનતાથી નામસ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, આત્મનિવેદન, સમર્પણ તથા પોતાના વિચાર, વૃત્તિ ને જીવનદશાનાં વલણોનું તટસ્થતાથી પૃથક્કરણ કરતાં રહી, તે તે વિચાર, વૃત્તિને વલણને મઠારતાં જવું – એવાં સાધનસામગ્રી તે જીવનનું ભાથું છે. એટલું હાલમાં મને પ્રભુકૃપાથી સમજાયું છે. વળી શ્રદ્ધા એ તો જ્ઞાનાત્મક છે. તેઓશ્રીની ભક્તિની રીત પણ અનોખી છે.

શ્રેયાર્થી : એમની ભક્તિની સમજણમાં જે અનોખી રીત તમને લાગે છે તે કેવી રીતે ? તમને ઠીક લાગે તો જણાવવા વિનંતી છે.

પ્રત્યુત્તર : મળેલું જીવન અને મળેલી પરિસ્થિતિથી કોઈ ભિન્ન પ્રકારે ક્યાંયે ભક્તિ નથી. કર્મ એ તો ભાવનાને આકાર આપવાનો સમર્પણ યજ્ઞ છે. જીવનમાં આવી મળતા પ્રસંગો જીવન-વિકાસને માટે ઘડતરરૂપ છે. જો *હૃદયમાં હૃદયથી જ્ઞાનભક્તિની* જ્યોત જલતી રહે તો પ્રત્યેક પ્રસંગ ગુરુરૂપ બની જાય છે. પ્રસંગમાંથી બોધ, હૈયાસૂઝ, વિવેક, સમજણ ને તેનું તારતમ્ય જો ન પકડી શકાય તો ભક્તિ સર્વતોમુખી કેળવાઈ નથી એમ પ્રમાણવું. ભક્તિથી તો બુદ્ધિનો યોગ પ્રગટે, ભક્તિથી બુદ્ધિને પ્રકાશનો અનુભવ થાય. ભક્તિનું બળ હૃદયમાં પ્રગટતાં દેખાતાં વિસંવાદમાં તેવાને પ્રભુ કૃપાથી સુસંગતિ લાગે, વિસંવાદ વિરોધ લાગે છે તેનું મૂળ તો આપણામાં છે. વળી ભક્તિથી લાગણી, ઊર્મિ, ભાવના, વૃત્તિ, વિચાર આદિનાં પૃથક્કરણ પરત્વે સભાનતા કેળવાય; ને તે વિષે જાગૃત થવાનું તો મને કદી ભાન પણ ન હતું. પ્રત્યેક કર્મ, પ્રસંગ ને મેળાપ કે વાતચીત સમયે મનની ઊર્મિ, ભાવના, વિચાર, વૃત્તિ વગેરે કેવાં કેવાં

રહે છે તેના પરથી જીવને પોતાની કક્ષાને ભૂમિકાની ખબર પડી જવી જોઈએ; એવું પ્રત્યક્ષ ગુરુ-જ્ઞાન ભક્તિમાંથી પ્રગટતું જતું અનુભવી શકાય છે. ભક્તિ એ વ્યવહારમાં જ્ઞાનની ભાવનાથી વર્તવાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીત છે ને તે જીવનની સાથે ઓતપ્રોત થયેલી છે. એવી જ્ઞાનપૂર્વકની ભક્તિ કેળવવાથી જીવનમાં આવી મળતા સર્વ પ્રસંગો, સંબંધો, વર્તન-વ્યવહાર વગેરેમાં શાંતિ, તટસ્થતા, સમતા, સહનશીલતા મતસહિષ્ણુતા, ત્યાગ, ધીરજ, ઉદારતા, સાહસ, હિંમત, પરાક્રમ, સાહજિકતા, નિખાલસતા આદિ ગુણો પણ કેળવવાતા જતા અનુભવાય છે; ને તેવા ગુણોના પાથેય વિના ભક્તિ કદી પણ પાંગરી ન શકે. આવા ગુણોનો ઉદય થતાં જ હૃદયમાં ને જીવનમાં ભક્તિની પ્રતિષ્ઠા પ્રત્યેક કરણમાં થતી જતી અનુભવાય છે. જીવ-સ્વભાવ અને જીવ-પ્રકૃતિનો રંગ બદલાતો જાય એનું જ નામ સાચું ભક્તિનું સ્વરૂપ. એનાથીયે આગળનાં પગથિયાં છે, પરંતુ હાલના તબક્કે તો મને આટલું સમજાય છે.

શ્રેયાર્થી : ઓ હો હો ! તમે તો બહુ સરસ ભક્તિ વિષેની સમજણ આપી. ત્યારે હવે તમારી ગુરુ વિષેની શી સમજણ છે ?

પ્રત્યુત્તર : બાળકને ચાલવાની સહજ ઉત્કટ તમન્ના પ્રગટતાં તેને આંગળી દેખાડીને કે આપીને તેની ચાલવાની ભાવનાને માબાપ પોષણ આપ્યાં કરી, તેમાં ગતિ પ્રગટાવી, તેવી ભાવનાને જેમ આકાર પમાડવાને પ્રેમ-ઉમળકાથી ઉદ્યત થાય છે, તેવી રીતે ગુરુ સાધકના જીવનને ઘડતો હોય છે. ગુરુ એ કંઈ સ્થૂળ પદાર્થ નથી. ગુરુની ભાવનાનો વિસ્તાર જીવનનાં જુદાં જુદાં કર્મનાં ક્ષેત્રોમાં થતો પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે, ને ગુરુની *ભાવનાની ઉત્કટતા હૃદયમાં જિજ્ઞાસાભાવે જીવતી* થતાં તે આપણો જાગ્રત ચોકીદાર પ્રત્યેક પળે રહ્યા કરતા હોય છે. અને એવી *હૃદયની હૃદયમાં હૃદયથી* જીવનધ્યેય પરત્વેની જાગ્રત સભાનતા પ્રકટે

છે તે પણ ગુરુ જ છે, ને તે સાચો ગુરુ છે. ગુરુ એ કાંઈ માટીનું ખાલી પૂતળું નથી. કંઈક પણ શીખવાને માટે કોઈક ને કોઈક કનેથી તે શીખવાનું બને છે; ને શાળામાં જેમ આગળ શીખવાને માટે શિક્ષક હોય તેમ ગુરુ પણ શીખવા માટે છે. પરંતુ એની હૃદયમાં હૃદયથી ઉત્કટમાં ઉત્કટ ગરજ જાગ્યા વિના ભાવનાથી સતત એકધારું પળેપળ એને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જીવનધ્યેયના હેતુના જ્ઞાન ભાન સાથે વળગી રહી શકાતું નથી, તે પણ હકીકત છે. જેમ જેમ શીખવાની તીવ્ર ભૂખ જાગે એવી ખરેખરી દિલની ગરજ પ્રકટે, ત્યારે જ ગુરુ દ્વારા સાધકનું કેળવવાનું બને છે, ને ત્યારે આપણા આધારમાં ગુરુ પોતે જ છતો થતો જતો અનુભવાય છે. હાલમાં તો આટલું બસ.

શ્રેયાર્થી : ત્યારે સાધના કરવાની કંઈ વિધિ ખરી કે નહિ ?

પ્રત્યુત્તર : તેઓશ્રીની સાધનાની રીત તો એ પ્રકારની છે કે સકળ કર્મો કરતાં કરતાં તેમાં પ્રભુના નામસ્મરણની ભાવના જીવતી, તરતી રહ્યા કરે, કર્મથી કરી હૃદયની ભાવના સાકાર પામે, ‘કર્મ ઘડાવા કાજે ને ધ્યેયની ભાવનાને પુષ્ટ કરવા માટે છે,’ એવા હેતુનું જ્ઞાન-ભાન રહ્યા કરે અને તેવાં સકળ કર્મો શ્રી પ્રભુપ્રીત્યર્થે જ યજ્ઞભાવાર્થે થયાં જાય. જીવનમાં મળતા પ્રત્યેક કર્મમાં મનાદિકરણોનો

જીવન-વિકાસના જ્ઞાન સહ ભક્તિની ભાવનાથી સુમેળ જામતો રહે, તેમાં શાંતિ, પ્રસન્નતા, તાટસ્થ્ય, સમતા, સદ્ભાવ આદિ પાંગરતાં અનુભવાય અને તે તે બધું પાછું શ્રી પ્રભુનાં ચરણકમળે પ્રેમભક્તિભાવે સમર્પણ થયાં જાય-એને તેઓશ્રી ટૂંકમાં સાધના કહે છે. જીવનથી અતિરિક્તપણે, નિરાળી એવી કોઈ સાધના નથી.

મારા હૃદયના ભાવને મૂર્તિમંત કરવાની, વાણીમાં વ્યક્ત કરવાની શક્તિ ને પ્રેરણા દેનાર, કાવ્ય-સર્જનની કળા બક્ષનાર, દિલની ઊંડી સૂક્ષ્મ સમજણ પ્રેરનાર, ભાવને વર્તન-વ્યવહારમાં સાકાર કરવા મથાવનાર મારા પૂજ્ય ગુરુદેવના ચરણયુગલે આજે દિલના ભાવભીના અનેકાનેક પ્રણામ છે. તેમની ચેતના મારા સકલ આધારની શુદ્ધિ કરી મને અધિકાધિક નિર્મળતામાં પ્રગટાવી પ્રભુનું સાધન બનાવો એ જ પ્રાર્થના છે.

અંતે મારાં સર્વ સંસારી સ્વજનો જેમણે મને આ માર્ગે પ્રયાણ કરવાની દિલની ઉમળકાભરી ઉદાર દિલની સંમતિ દીધી છે ને સરળતા આપી છે, તેમને પણ દિલના પ્રણામ છે. તેમનો જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે. તેમની સહુની હૃદય-આશિષો મારા પંથે ચેતન, જોમ પૂરતી રહેશે.

(‘ભાવાંજલિ’ દ્વિ.આ., પૃ. ૬-૧૨)

ગયેલા આત્માને...

૧. હરિ:ઠું આશ્રમ, નડિયાદના સેવક શ્રી રવિન્દ્રભાઈ કે. પટેલ અંદાજે ૩૫ વર્ષથી આશ્રમમાં સેવા આપતા હતા. તેઓશ્રીનું તા. ૨૦-૭-૨૦૨૦ ને સોમવારના રોજ અવસાન થયેલ છે.
૨. નડિયાદ નિવાસી શ્રી અમિતભાઈ સોની (ફોટોગ્રાફર)નું તા. ૨-૮-૨૦૨૦ ને રવિવારના રોજ અવસાન થયેલ છે.
૩. પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં મિત્ર મદ્રાસ સ્થિત બાબુ સરકાર તરીકે સૌના જાણીતા શ્રી બાબુલાલ બારાઈ તા. ૬-૮-૨૦૨૦ને ગુરુવારના રોજ બપોરે ૨.૦૦ કલાકે શ્રીમોટાશરણે થયા છે. તેઓશ્રીએ ભગતમાં ભગવાન, અભ્યાસીને, હૃદય પોકાર, ગુણવિમર્શ, નર્મદાપદે, તુજચરણે પુસ્તકોનાં અંગ્રેજી અનુવાદ કર્યા છે અને હાલમાં જીવનગીતા પુસ્તકનાં અંગ્રેજી અનુવાદમાં કાર્યરત હતા. હરિ:ઠું

પૂ. શ્રીમોટા સર્વે ગતાત્માને મન, હૃદયથી શાંતિ અર્પે તેવી પ્રાર્થના.

ત્રિયિ, તા. ૧૫-૨-'૪૮

જે કોઈ જ્ઞાનપૂર્વક સંપૂર્ણપણે આધીન થવાનું સ્વીકારે છે એને અનેક જાતના લાભો થયા વિના રહી શકતા નથી. એના મનની પડેલી ટેવો એના આધીન થવાપણામાં બધી જતી રહેશે. મનના આગ્રહો પણ રહેશે નહીં. પોતાની સમજ, પોતાની ગણતરી, પોતાનું માપ, પોતાનું સુખ, પોતાનો અહંકાર, પોતાની બુદ્ધિ ને પોતાનું મન, એ બધાંયે-આપણું જો સાચી રીતે આધીન થવાપણું રહે તો આપોઆપ ગળી જાય ને આપણે એ સ્થિતિમાંથી પસાર થઈ શકીએ તો આપણને જે આધ્યાત્મિક લાભ થાય, એની ગણના તો સારી દુનિયાની મિલકતથી પણ થઈ શકે એમ નથી. આધીન થવાપણામાં તો જીવનનો વિકાસ છે. જીવનનું ક્યડાવાપણું ત્યાં મુદ્દલે રહેતું નથી. એવા આધીન થવાપણામાં તો જીવનાં બંધનો એક પછી એક ખૂલતાં થઈ જાય છે. જેને આત્માનું સુખ મેળવવું છે, એણે તો એવું આધીનપણું સ્વીકાર્યા વિના તે કદી પ્રાપ્ત થઈ શકવાનું નથી. પરંતુ સંસારના ક્ષેત્રમાં જેને આધીનપણે રહેવાની ટેવ પડી નથી, તે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં કેમ કરીને આધીન રહી શકવાનું છે ? એટલે એવા શ્રેયાર્થીએ તો પોતાના વડીલોને સર્વસાધારણ બાબતોમાં આધીન રહ્યા જ કરવું. પણ તે પોતાના વિકાસ અર્થે-જીવનયજ્ઞ અર્થે-જીવના કલ્યાણ અર્થે તે કર્યા કરવાનું છે - નહિ કે વડીલોને ખુશ કરવા ખાતર. તેવી પાકી સાચી સમજણ આપણા દૃઢ્યમાં આપણે ઉતાર્યા કરવાની છે, ને તે પ્રમાણે વર્તવાનું છે. વડીલો આપણા મુખ્ય ધ્યેયની વિરુદ્ધ તો કહે જ નહિ, ને તે બીજી બાબતોમાં તેમને આધીન રહેવાની સૂઝ દિલમાં ઊગી નીકળે તો જ આપણે બધાં ભગવાનને આધીન રહી શકવાનાં છીએ, વડીલોને આધીન રહેવાનું છે તે આપણા પોતાના માટે જ - આવો જેને જીવનમાં અભ્યાસ પડેલો છે એવાને ગુરુમાં કે કોઈ આધ્યાત્મિક લક્ષ્યમાં આધીન

રહેવાનું રહસ્ય આપમેળે સમજાઈ જશે. કારણ કે પેલા ક્ષેત્રમાંથી આધીન રહેવાનું કરવાને લીધે એનો જે વિકાસ થયો હશે તેનો અનુભવ એવા જીવને થયા વિના રહી શક્યો નહિ જ હોય. એટલે હવે તે અનુભવનું ક્ષેત્ર વિસ્તાર પામતું જાય છે, ને એમ આપણે જ્યારે કોઈ દિવ્ય વિભૂતિમાં સંપૂર્ણપણે સર્વભાવે સર્વરીતે આધીન થઈ જઈ શક્યા તો પછી આપણાં બધાં વાસનામૂલક કર્મ વાસનારહિત થઈ ખલાસ થઈ જવાનાં છે તે વાત પણ નિશ્ચિત જાણવી રહી. એવું આધીનપણું કેળવાયું હશે ત્યારે આપણાં અત્યારનાં મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ, અહંકાર, પ્રાણ વગેરે બધાં જ આપોઆપ રૂપાંતર પામતાં ગયાં હશે જ. એમનો વેશપલટો-રૂપપલટો-મૂળપલટો-થયા વિના રહી શકે જ નહિ. એવી ખૂબી-રહસ્ય આધીન રહેવાનું કરવામાં આવે છે. પણ જે હેતુને સમજીને જ્ઞાનપૂર્વક મનમાં ગમે તેવું થાય તોયે કંટાળો આણ્યા વિના, દુઃખ લગાડ્યા વિના, તેવું ઉમળકે આનંદે રસથી આધીન રહેવાનું સરળપણે બન્યું જાય તો જ સાધકના જીવનનો આંતરવિકાસ થયા કરે. આ માટે ભગવાને જો મને પત્નીનું જીવન આપ્યું હોય તો હું તો મારા પતિને જ, પતિમાં જ, સર્વ પ્રેમ, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસભાવ વડે આધીન જ રહ્યા કરું. તમારાં બધાંના સંસર્ગમાં પણ તમે જોયું હશે કે આવું નિત્ય કર્યા જ કરું છું. કોઈ કહેશે કે આમ કરો તો આમ, ને કોઈ તેમ કહે તો તેમ. કોઈ પણ જાતનો મારો આગ્રહ રાખતો નથી. કોઈ વખત આગ્રહ રાખવો પડે છે, તો ત્યાં દૃષ્ટિબિંદુ મારા પોતાના પૂરતું હોતું નથી, પણ પારકા પૂરતું હોય છે. માટે તેવું રહેવું પડવાની ફરજ મને પડે છે. માટે ત્યાં તેમ કરવું પડે છે. બાકી તો સહુના કહ્યા પ્રમાણે જ કરું છું, એટલે તમને આ કંઈ હું “પરોપદેશે પાંડિત્યમ્”ના જેવું તો કહેતો નથી. જ્ઞાનપૂર્વક આધીન રહેવાના ગુણો સૌ....બહેનના લક્ષમાં ઊતરે તો એમનો એમના પર ભારે ઉપકાર

થશે. જે પોતાના પતિને આધીન ન રહી શકે તે ગુરુને આધીન કેમ કરીને રહી શકવાનાં છે ? માણસને કેંક તો અભ્યાસ જોઈશે ને ? તેવી ટેવ પડેલી હશે તો તેમ રહી શકવાનું છે. બાકી કોટિ વચનો કહ્યે કે તે સાંભળ્યે તેમ થઈ શકવાનું નથી તે જાણશો. સાચી રીતે જાગૃતિપૂર્વક એના હેતુને ખ્યાલમાં રાખીને જ્ઞાનપૂર્વક જે આધીન થતું જાય છે એવાનું બધું જ લય પામતું જાય છે, એવાને પછી પોતાનું એવું કશું જ નથી રહેતું. એવો જીવ સંપૂર્ણ ખાલી થતો જાય છે. ને એ જેમ જેમ ખાલી થતો જાય છે, તેમ તેમ ત્યાં જે યોગ્ય ભરવાનું હોય છે તે ત્યાં આપોઆપ પોતાની જગા લેતું જ જાય છે, ને એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ સાધકને થયા વિના રહી શકતો નથી.

આ વાત મારી જો ખોટી હોય તો ત્યાં તમે બધાં ખાતરી કરી લો એવી વિનંતી છે. હવે કદાચ સૌ.... બહેનને આધીન થવાપણાનું રહસ્ય ને ખૂબી સમજાશે. પ્રભુ કરે ને એમને એવી સમજણ હૃદયમાં ઊતરે ને એ પ્રમાણે પોતાનાં દષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ રાખ્યાં કરે !

(‘જીવન પાથેય’ ચો.આ., પૃ. ૩૬-૩૮)

પ્રકૃતિને વશ ના થવું

પ્રશ્ન : ‘કોઈ કોઈ વાર નામસ્મરણ કરતાં કરતાં એવો ઉત્સાહ આવે કે કૂદકા મારવાનું મન થઈ જાય, જ્યારે કેટલીક વાર બેસી પડાય છે, તો ત્યારે શું કરવું ?’

શ્રીમોટા : ‘જ્યારે વેપાર કરતાં નફો થાય ત્યારે વધારાની આવકને આપણે કશામાં રોકવી જોઈએ, તો વધુ નફો થાય. જો તે નફો વાપરી નાખીએ તો કશું બચે નહિ કે વધે નહિ. માટે સાધન કરતાં આવો ઉત્સાહ પ્રગટે ત્યારે તો જ્ઞાનપૂર્વક સ્વસ્થ રહીને, તે ઉત્સાહનો નામસ્મરણમાં ઉપયોગ કરવો જોઈએ, જેથી વધુ ને વધુ લાભ થાય અને જ્યારે બેળેબેળે કરવા છતાં પણ નામસ્મરણ ના થાય, તો તેનું કારણ આપણી પ્રકૃતિ છે. તેથી પ્રકૃતિને વશ ના થવું અને વધુ પ્રયત્નપૂર્વક સાધનામાં મંડ્યા રહેવું જોઈએ.’

(‘શ્રીમોટાની સાથે સાથે’ દ્વિ.આ., પૃ. ૧૪૨-૧૪૩)

૬. સનમનું તત્વ

- પૂ. શ્રીમોટા

ગઝલ

ત્રિચિ, તા. ૧૮-૯-’૪૨

સભાગી કો પળે એવી જીવનનો ખ્યાલ તે જાગ્યો,
સનમ દીદારનો હૈયે; મૂંઝાવામાં મને નાખ્યો. ૧
કદી ઊભી રહી પાસે નયનના પ્રેમ ઈશારે,
મને નજદીક બોલાવી પછાડ્યો કેટલી વારે ! ૨
સનમ તું ફૂર આવી કાં? સનમનો પ્રેમ આવો શો !
મને રંજાડવામાં તે ભલા સુખ માણતી શાને ? ૩
સદા કુરબાની માગે છે, હૃદયનું સૌ સમર્પણ તે,
છતાં તે ભેટમાં સોંપે હૃદયનું દર્દ ઊંડું શેં ? ૪
બધુંયે આપતાં કરતાં ધરાતી ના દીસે પૂરી,
‘ફના થઈ જીવવું એમાં’ કહ્યાં કરતી હંમેશાં શી ! ૫
જીવનસંઘ્યા તણી વેળા બધે અંધાર છાયે જ્યાં,
સનમ અસ્તિત્વ પોતાનું જણાવી લુપ્ત થાતી કાં ? ૬
તને આપ્યાં જ કરતો હું કદી ના થાકતો લાગું,
છતાંયે બેવફાઈ શી ! સનમ-દીદાર કાં આધું ? ૭
સનમની કલ્પના જે જે હૃદય આદર્શ લાગી છે,
‘છતાં તુજ ભૂતમાં’ કાં તું મને જકડાવી મારે છે. ૮
સનમના ભૂતમાં શાને સનમને દેખતો ? મૂર્ખા !
સનમ તો જો પણે ઊભી તને બોલાવતી, જા ત્યાં. ૯
અને હું સ્વપ્નથી જાગી વળી ત્યાં દોડતો જાઉં,
સનમ ત્યાંથીય ભાગીને થતી અદૃશ્ય લાગે છે ! ૧૦
સનમના રૂપ શાં નોખાં ! સનમના ભેદ જુદા છે,
સનમના કંઈ પ્રકારોમાં સનમનું તત્વ નોખું છે. ૧૧

(‘જીવન પાથેય’ ચો.આ., પૃ. ૭૮-૭૯)

(મદ્રાસના એક ગુજરાતી વેપારી અને પૂજ્યશ્રીના વર્ષોથી મિત્ર બની રહેલા સજ્જન શ્રી બાબુ સરકારને પૂ. શ્રીમોટાએ પોતાના મિત્ર તરીકે પ્રસ્થાપિત કરેલ. તેઓશ્રી તા. ૬-૮-૨૦૨૦ના રોજ મોટાશરણે થયેલ. તે દિવસ પણ ગુરુવાર જ હતો. કેવો યોગાનુયોગ ? હરિઃઔં... માનદ્ મંત્રીશ્રી)

૧૯૪૧-૪૨માં જ્યારે મારી ઉંમર લગભગ ૯ કે ૧૦ વર્ષની હતી, ત્યારે પૂજ્ય શ્રીમોટાના સંપર્કમાં આવવાનું બન્યું હતું. તેઓ પોતે અમારે ઘરે પધારેલા. પરંતુ તે વખતે ખાસ દિલથી મળવાનું નહોતું બન્યું. દર વરસે તેઓ અમારે ત્યાં પધારે. અને એ રીતે ધીમે ધીમે તેમની સાથેનો મારો પરિચય ગાઢ થતો ગયો.

એક વખત તેઓએ મને બોલાવીને મારી સાથે ખાનગીમાં વાતો કરી-જેની અસર મારા જીવન ઉપર ઘણી જ થઈ.

તેઓએ મને તેમના ગુરુ તરીકે સ્વીકારવાની ના પાડી અને કહ્યું કે 'તું મને ગુરુ તરીકે સ્વીકારીશ તો હું તારાથી દૂર થઈ જઈશ-તું મને તારા નજીકના એક સ્વજન તરીકે સ્વીકારતાં અટકી પડીશ. પરંતુ હું તો તારો મિત્ર જ છું અને તું મને તેમ સ્વીકારશે તો હું રાજી થઈશ. મને આજથી પગે લાગવાનું બંધ કર, તને કોઈ પણ મુશ્કેલી હોય તો તારે મને કહેવું-હું ગમે ત્યાં હોઉં તો પણ તારે મને લખવું. ભગવાનની કૃપાથી જે કોઈ શક્તિ મને મળી છે તે હું તારા ઉપયોગમાં વાપરું એવું હું ઈચ્છું છું. એથી હું ખરેખર ધન્ય બનીશ.'

આ પછી હું તેમની વધુ નજીક આવ્યો અને મારા જીવન વિશે બધું તેમને લખતો થયો. તેમના પ્રત્યે ખુલ્લો થતો ગયો. એક બે પ્રસંગો મારી જિંદગીમાં એવા બન્યા કે જેથી મને ખાતરી થઈ કે તેઓ મારા અંતરના વિચારો કે ભાવો જાણે છે. તેઓ મારી જિંદગીમાં રસ લે છે અને ભાગ પણ લે છે.

મને તેઓએ બે ચેતવણી નાનપણમાં આપેલી, જે મને બહુ જ ઉપયોગી નીવડી છે. જેનાથી ખરેખર હું બચી ગયો છું.

એક તો મને છોકરીઓ, નાની છોકરીઓની સાથે

વર્તનમાં સાવધાની રાખવાનું કહેલું. ઘણા જુવાનિયા નાની ઉંમરે લપસી પડે છે અને જિંદગી બગાડે છે. અને વેડફેલું જીવન ફરીથી મળી શકતું નથી. ગુમાવેલું ધન ફરીથી મેળવી શકાય પણ જિંદગીનું તેવું નથી.

બીજી ચેતવણી એમણે મને હસ્તમૈથુન અંગેની આપી હતી. અમદાવાદ અને મુંબઈ જેવા શહેરોમાં આ ખરાબ ટેવ ઘણાને લાગેલી તેમણે જાણેલી એટલે મને ચેતવ્યો કે એકવાર આવી ટેવ પડતાં તે જલદીથી જતી નથી અને મનુષ્યની અમૂલ્ય શક્તિ આમાં વેડફાઈ જાય છે. આધ્યાત્મિક એ તો બહુ મોટો શબ્દ છે. પરંતુ એક વ્યક્તિ પોતાની જિંદગીને વેડફતી અટકાવી શકે અને પોતાના જીવનમાં વ્યવસ્થા આણી શકે તોય ઘણું ઘણું થઈ ગયું.'

હું જે કંઈ આજે છું તે તેમને લીધે જ -તેમને આભારી છું. અમારા સંબંધમાં તેમણે મને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ આપ્યો છે. વિષયવાસના કે જાતીય આવેગોમાં પલટો કે પરિવર્તન લાવવાનું કામ-Sublimation of sex instinct એમણે મારા જીવનમાં કર્યું છે. આ થઈ જીવન પરિવર્તનની વાતો. પરંતુ હવે છેલ્લો પ્રસંગ ટાકું છું.

વર્ષો પહેલાં તેમણે મને દર ગુરુવારે પોતાને યાદ કરવા સૂચવેલું. એક ગુરુવારે હું સંપૂર્ણપણે બેચેન બની ગયેલો. કારણ સમજાય નહિ. પછીથી સ્ફૂર્યું કે આજે ગુરુવાર છે પૂજ્યને યાદ જ કર્યા નહિ. એ હું ભૂલી ગયો. એ મને યાદ કરતા હશે ?

ત્યાર પછી દર ગુરુવારે કોઈને કોઈ નિમિત્તે મોડા ઊંઘવાનું થાય છે અને પૂજ્ય શ્રીમોટાનું સ્મરણ થયા જ કરે છે. તેમને વિશે વાતો થાય છે અને આનંદ આવે છે. આ બધું આપ મેળે થાય છે.

(‘જીવન સ્ફુલિંગ’ પૃ. ૨૫૦-૨૫૧)

અવ્યક્ત જે વ્યાપક આપનું છે સ્વ-રૂપ તે નાથ ! અગમ્ય તો છે,
જે વ્યક્તરૂપે વિલસી રહી છે તે મૂર્તિ આલંબન આપની છે. ૫૮
આપનું જે અવ્યક્ત વ્યાપક સ્વરૂપ છે તે તો [હું] નાથ ! અગમ્ય છે; [પરંતુ] જે વ્યક્તરૂપે
વિલસી રહી છે તે આપની મૂર્તિ [= સ્વરૂપ] [મારું] આલંબન છે.

તે મૂર્તિ નિત્યે નયનાભિરામ મારા હજો અંતરનો વિરામ;
જ્યોતિર્મયી તે હૃદયે વિરાજી પ્રકાશને પંથ રહો ચલાવી. ૬૦

તે નિત્યે નયનાભિરામ [= આંખોને સુંદર લાગતી] [તમારી] મૂર્તિ મારા અંતરનો વિરામ
[= વિસામો] હજો; તે જ્યોતિર્મયી મૂર્તિ [મારા] હૃદયે વિરાજી [ને] [મને] પ્રકાશને પંથે
ચલાવી [= ચલાવતી] રહે.

ભટ્ટ સાહેબ લખે છે : “સદ્ગુરુ શ્રીમોટાનું અવ્યક્ત વ્યાપક સ્વરૂપ અગમ્ય છે. આથી વ્યક્તરૂપે - વ્યક્તિરૂપે વિરાજમાન એમના સ્વરૂપના શરણે જઈ છું.” સંત જ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે : “ગુરુ વ્યક્તિરૂપે આવિર્ભૂત ચેતનાની એક અવસ્થા છે જે વૈશ્વિક ચેતના સાથે સમરસ હોય છે.” સ્વામી રામ કહે છે : “એમને દેહ માનવાની ભૂલ કરશો નહિ, એમને શરીરધારી વ્યક્તિ તરીકે જોશો નહિ, ગુરુ પવિત્ર અગ્નિમાં પવિત્ર પ્રકાશ છે.” પાપા રામદાસ કહે છે : “ગુરુ સર્વવ્યાપી છે. શરીરથી તેઓ ઘણા દૂર હોઈ શકે, પરંતુ આપણે તેમની હાજરી અનુભવવાની છે, કેમ કે ગુરુ સર્વવ્યાપી, સત્ય, શાશ્વત અને અવ્યક્તરૂપ છે. આપણે તેમાં શ્રદ્ધા રાખીને તેમનો સમાગમ કરવાનો છે અને તેમના પ્રભાવ હેઠળ આવવાનું છે.” પૂજ્ય શ્રીમોટાનું આ જાણીતું વિધાન છે : “હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું.” મહામહોપાધ્યાય શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજના ગુરુદેવે એક ઘટનાના સંદર્ભમાં કવિરાજને કહ્યું હતું : “તુમ યોગી કા ક્યા અર્થ સમજતે હો.? યોગી કા અર્થ હૈ અખણ્ડ સત્તા સે નિયુક્ત હોના ! વહ દેશકાલ સે અવરુદ્ધ નહિ હોતા ! મૈં ઇસ શરીર સે સર્વત્ર સર્વકાલ, વર્તમાન રહતા હૂં !”

ભટ્ટ સાહેબ લખે છે : “સ્વ-રૂપ તે નાથ અગમ્ય તો છે.” આ સંદર્ભમાં શ્રી શ્રીમા આનંદમયીએ કહેલી વાત ખૂબ જ અર્થગંભીર છે. તેઓ કહે છે : “જેમાં જે નથી તેને તે જોઈ શકતો નથી, જાણી પણ શકતો નથી. અમારામાં જે ભાવ વિદ્યમાન નથી અર્થાત્ જે વિકસિત થતું નથી તે બીજામાં રહેવામાં પણ, એટલે વિકસિત રહેવામાં પણ મારે માટે અનુભવ કરવો સંભવિત નથી.” શ્રી માની આ પરાવાણીને સમજાવવા શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ એક ઉદાહરણ આપે છે : “એક નાના બાળકમાં કામ વગેરે વૃત્તિની ક્રિયા નથી હોતી કારણ કે એ બધી વૃત્તિઓ શિશુમાં અવ્યક્તભાવે વિદ્યમાન રહે છે. એટલા માટે શિશુને બીજામાં પણ એ વૃત્તિઓ દેખાતી નથી. એટલા માટે જોવા છતાં પણ ઓળખી શકતું નથી.” કવિરાજે કહેલી વાતને બીજી રીતે પણ કહી શકાય. દા.ત. મુક્તપુરુષ આત્મસ્વરૂપ હોવાને કારણે જીવદશાવાળા પુરુષમાં પણ તે માત્ર આત્માને જ જુએ છે. આમ શ્રેયાર્થી માટે ગુરુના વ્યક્ત સ્વરૂપની મૂર્તિને હૃદયે ધારણ કરીને પોતાની ઊર્ધ્વગતિ માટેની પ્રાર્થના કરતા રહેવાની છે.

શ્રીમોટા સ્વયં આવા અનુભવી પુરુષની લાક્ષણિકતાનું વર્ણન કરે છે. અતિ સંક્ષિપ્તમાં તે આ પ્રમાણે છે : “તે નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્ત રહે છે. તે કશાનો માલિક નથી અને બધાનો માલિક છે. વિસંવાદી

ઘટનાઓમાં પણ તે સંવાદને જુએ છે. વિધિની કૃતિઓ તેને હલાવી મૂકતી નથી. દેખીતી રીતે તે બીજાઓને અનુપયોગી છે, પણ એના અસ્તિત્વમાત્રથી જ આપોઆપ સમગ્ર વિશ્વના ઉન્નતિના માર્ગમાં તે ભાગ લે છે. સ્વાભાવિક રીતે અને સરળ રીતે થઈ રહેલી બધાની ઉત્કાંતિને તે સ્વસ્થતાથી જોયા કરે છે. તેથી તે કુદરતી રીતે પરિણામ પામતી વસ્તુસ્થિતિમાં આડખીલીરૂપ થતો નથી. તેની મૂંગી અનુકંપા બીજાંઓની દોડધામ અને ધાંધલિયા પ્રવૃત્તિઓથી ક્યાંય અસરકારક છે. એને કશું જ ભૂલી જવાપણું નથી અને યાદ રાખવાપણું નથી, તે જાતે જ શુદ્ધ અનુભવ છે, તેથી તે શુદ્ધ વિજ્ઞાન છે. તે સર્વ સાથે અભેદ અનુભવે છે. પ્રકૃતિના સ્વયંભૂપણાની સમગ્રતા પણ પોતે જ છે. મનુષ્યરૂપ ધારણ કરનાર એ પુરુષ સાથે જ લોકોત્તર હોય છે.”

(કમશ:)

સંતાનોની કાળજી માટે આગ્રહ

આશ્રમમાં સાંજે પાંચ વાગ્યે જમવાનો સમય. રસોડામાં શ્રી નંદુભાઈ સાથે એક લાઈનમાં મહેમાનો બેસે અને સામેની લાઈનમાં ભીખુકાકા અને અન્ય સેવકો. બંને હરોળની છેડે મધ્યમાં ખુરશી ઉપર શ્રીમોટા બેસે, જેથી તેઓશ્રી બધાંને જોઈને વાતો કરી શકે. રોજ લગભગ ૧૦-૧૨ માણસો ભોજન લેવામાં હોય.

ત્યારે શ્રીમોટાએ કહ્યું, ‘મારા આશ્રમમાં (હરિજન આશ્રમમાં) હું રોજેરોજ નવી નવી વાનગીઓ બનાવરાવતો. જો છોકરાઓને વાનગીઓ ખાવાથી સંતોષ થાય, તો તેઓ બધી રીતે સારાં નીવડે. બાળકોને પ્રેમથી તેમને મનગમતું હોય તેવું ખવરાવવું જોઈએ, પણ આજે કોઈ ખોરાક પ્રત્યે અને સંતાનો પ્રત્યે બરાબર ધ્યાન આપતું નથી.’ જમી રહ્યા બાદ પૂજ્યશ્રીએ અમુક પુસ્તકમાંથી થોડું ઉતારવાનું અમને કહ્યું અને તેઓ આરામ કરવા ગયા. બીજા દિવસે વહેલી સવારે અમને બધાંને પૂછ્યું, ‘કેવું સ્વપ્ન આવ્યું?’ કોણ જવાબ આપે?! કોઈને કંઈ યાદ ન હતું. તેઓશ્રી ઘણી વાર આ પ્રશ્ન પૂછતાં.

નીરો-પાન

પછી છ વાગ્યે આશ્રમનાં બધાં ભાઈબહેનોને સ્ટેશન વેગનમાં બેસાડી નીરો પીવા લઈ જવામાં આવ્યાં. રસ્તામાં ‘હરિ:ૐ’ની ધૂન ચાલી... પિવાય તેટલો નીરો પીવા તેમણે આગ્રહ કર્યો. કોઈએ ત્રણ ત્રણ, તો કોઈએ પાંચ પાંચ ગ્લાસ ભરીને નીરો પીધો! રવિવાર હતો. એટલે આશ્રમે સારી એવી સંખ્યામાં ભક્તો આવેલા અને શ્રીમોટાની રાહ જોતા હતા. એટલે નીરો પીને ઝટપટ આશ્રમે પહોંચી ગયા.

આશ્રમની આવક માટે

ભોજન અને આરામ બાદ શ્રીમોટાએ અમને પૂછ્યું, ‘આશ્રમને કાયમી આવક થાય તે માટે વધુ જમીન ખરીદવાનો વિચાર થાય છે, તો આપણાથી તે ખરીદી શકાય? મારો દેહ પડે પછી આશ્રમને ચાલુ આવક રહે, એવું સાધન કરવું છે, તો ‘ટ્રસ્ટીડ’ જોઈને કહો.

‘ટ્રસ્ટીડ’ જોઈને મેં કહ્યું કે ‘જનરલ ક્લોઝ’માં એવી ખરીદી કરવા માટે આશ્રમને બધી સત્તા આપેલી છે. માટે વાંધો નહિ. માત્ર ‘ધંધો કરીએ છીએ’ એવું તેનું સ્વરૂપ અપાય નહિ, એટલો ખ્યાલ રહેવો જોઈએ... શ્રીમોટાએ કહ્યું, ‘તો ઠરાવ કરીને ‘ચેરિટી કમિશનર’ને મોકલી આપીએ, બરાબરને?’ ‘બરાબર.’

(‘શ્રીમોટાની સાથે સાથે’ દ્વિ.આ., પૃ. ૪૮-૫૦)

નામમહિમા (ઝૂલણા)

ત્રિચિ, તા. ૭-૯-'૪૨

શાસ્ત્ર હું ના ભણ્યો, વેદ-વેદાંતને,
ના કશું જાણ્યું છે એ વિષે મેં;
તોય પ્રિય નામનું એક શરણું ગ્રહ્યે,
હૃદય સ્થિર તે થતાં સર્વ લાધે. ૧

તે પ્રભુ-નામનો કેંક મહિમા બધો
કેમ કરી મૂર્ખ વર્ણન કરું હું;
સૂર્ય ઢાંક્યો ન રે' વાદળાંએ કરી
તેજ થોડા સમયમાં પ્રકાશે. ૨

જો જરા ઊતરી કેં ઊંડું ત્યાં જુઓ,
નામ રૂપે બધુંયે જણાશે;
'નામ' વિણ કેં કશું વિશ્વમાં શું દીઠું ?
નામ સર્વસ્વ જ્યાંત્યાં બધેયે. ૩

તોય ના માનવી હૃદયમાં તે ઠરે
શું કરે નામ એને પછી કેં ?
દૃષ્ટિ જ્યાં જ્યાં પડે નામ ત્યાં ત્યાં ખરે
નામ વિના નથી ક્યાંય કશુંયે. ૪

નામ જો હોય ના કંઈ કશાનું કશે
સર્વ અટકી પડે તે બધેયે;
નામ આધારથી સહુ કંઈ તે થતું,
હુંપણું માનવી મૂર્ખ રાખે. ૫

માનવી મૂર્ખતા ક્ષુદ્ર કેવી દીસે,
ત્યાગ મિથ્યાત્વનો કેમ આવે ?
સૂર્યની આગળે આગિયો ક્ષુદ્ર છે
તેથીયે તે વધુ નામ આગે. ૬

જાનમાં ઓળખે કોઈપણ ના છતાં
કોઈ વરની થઈ ખૂબ મ્હાલે;
ભારનો પોટલો માનવી શિર લઈ,
વરની મા ના છતાં મ્હોડ ઘાલે. ૭

નામની નાથમાં હૃદય નથઈ જતાં
દોરશે નામ ત્યાં આપમેળે;
કંઈ કશો ભાર ના કંઈ જ ચિંતા ન ત્યાં
દિવ્ય નિશ્ચિતતા નામ-ખોળે. ૮

('જીવન પાથેય' ચો.આ., પૃ. ૮૮ થી ૯૦)

- મોટા

અવતરણદિન મંગલાષ્ટક

આજે મંગલ ચોથના શુભ દિને કોટિ પ્રણામો તને,
'સો સો તું શરદો જીવો જગતમાં', એ પ્રાર્થાએ સૌ અમે,
કોટિ સૂર્ય સમા પ્રકાશદીપથી મુક્તિ સદેહે મળી,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૧ ॥

તારા મંગલ જન્મથી બની ગયાં શાં ધન્ય માતાપિતા,
તારા ચેતન-જન્મથી સુરગણો આનંદભાગી બન્યા,
સ્વર્ગથી સુરગંગ આજ તુજ શાં પાયો પખાળી રહી,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૨ ॥

પ્રીતિ પૂર્ણ પ્રભુ મહોં તવ રહી, ને ભાવ અદ્વૈતમાં,
સાક્ષાત્કાર કરી અનંત પ્રભુનાં તેં ગાન સુણાવિયાં,
તારી પૂર્ણ કૃપા વડે વહી રહી ધારા હરિનામની,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૩ ॥

આત્માનંદ મહોં સદા વિચરતા, રહેતા છતાં અંગમાં,
અજ્ઞાતે રહીને તમે શિખવિયા આદર્શ મોંઘામૂલા,
કીર્તિ કે સ્તુતિની કરી ન પડવા, ના નામના તેં રહી,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૪ ॥

મોચ્યાં પાપ અમાપ તેં અમ તણાં, વૃષ્ટિ કરી ભાવની,
તારી પ્રેમલ પાંખમાં સ્વજન સૌ પામ્યાં શીળી છાંચડી;
મીઠો સ્નેહ દીધો ધરિત્રી સમ તેં વાત્સલ્ય-મૂર્તિ બની,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૫ ॥

સૌના દોષ અસંખ્ય ને અવગુણો ચિત્તે લીધા ના કદી,
સત્કર્મો કરવા તણી જીવનમાં તેં પ્રેરણા શી દીધી.
કસ્તુરી સમ મહેંકતી તુજ તણી સુવાસ ફેલાયેલી,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૬ ॥

આજે મંગલપર્વને ઉજવવા સૌ પ્રેમી ભેગાં મળ્યાં,
ભાવોની શુભ અંજલિ સમર્પી સદ્ભાગ્યશાળી બન્યાં;
આત્માના પ્રતિબિંબની તુજ છબી આજે અલૌકિક શી,
તારા મંગલ જન્મથી વહી રહી શી ભાવ-ભાગીરથી ! ॥ ૭ ॥

ઠેયાના મુજ હેતનું તિલક હો ને ભાવની દક્ષિણા,
અર્યા હો મુજ સ્નેહની તવ પદે ને દિલની વંદના.
પુષ્પો મંગલ-ભાવના શુભ ગ્રહી ને ઉર તારે ગૂંથી,
માળા આ મુજ પ્રીતની ધરી રહું સ્વીકારજો પ્રેમથી ! ॥ ૮ ॥

— પુષ્પાબેન દલાલ

(BOOK-POST - Printed Matter)

Printed and Published by RAJENDRA BACHUBHAI
RAVAL on behalf of HARI OM ASHRAM - NADIAD
and Printed at Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd., 55/15,
City Mill Compound, Kankaria Road, Ahmedabd-
380022 and published from 89, Payal Park, Near
Star Bazar, Satellite, Ahmedabad-380015.
Hon'ble Editor RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL